

SVERIGES
KOMMUNISTISKA
PARTI

Den kommunistiska rörelsen i Sverige under och efter Andra världskriget

Innehåll

Marxistarkivets introduktion	1
Förord	2
Socialdemokraternas politik	2
Den ideologiska utvecklingen i SKP under och efter andra världskriget.....	4
Varför dessa förändringar?	5
Repressionen mot kommunisterna	5
Angreppen på kommunisterna under efterkrigstiden	7
Fronterna och det proletära enhetspartiet	8
Kominterns riktlinjer för enhetspartiet	8
Enhetsfront och proletärt enhetsparti	9
Det demokratiska blocket.....	11
Konsekvenser för synen på och relationen till socialdemokratin.....	12
Steg och etapper	13
Den fredliga vägen till socialismen	13
Ett skifte i fokus: från ”kapital-arbete” till ”demokrati-reaktion	15
Demokratins utvidgning till ekonomin eller begränsningen av kapitalets makt	17
Staten: förändra eller krossa den?	19
Slutsatser	20
Litteratur.....	22
Artiklar, tal och pamfletter (dokument)	22
Historiska arbeten.....	23
Efterskrift med lästips	23
Historien	23
Den programmatiska utvecklingen.....	27

Marxistarkivets introduktion

Denna skrift, som framtagits av *Sveriges Kommunistiska Parti (SKP)*, är ett försök att teckna den svenska kommunistiska rörelsens historia.

Dagens SKP har en lång historia bakom sig. Ursprunget är en Moskvavänlig fraktion i Vänsterpartiet kommunisterna (VPK), som 1977 bröt sig ur och bildade *Arbetarpartiet Kommunisterna*. (APK). SKP bildades 1995 sedan APK hade gått i konkurs och tvingats upphöra.*

Dagens SKP är en liten organisation, men har en del internationella kontakter med större organisationer (bl a KKE i Grekland).

SKP-skriften är en partsinlaga och som sådan är den intressant. I en Efterskrift, tillagd av marxistarkivet, pekas på en del av problemen med dess historieskrivning och ges lästips så att den vetgirige själv kan närmare studera dessa problem.

I den ursprungliga skriftens noter anges sidnummer till tryckta alster. Åtskilliga av texterna finns på marxistarkivet och första gången en sådan text refereras, ges en länk till marxistarkivets version, men utan sidnummerangivelse (citat kan enkelt hittas genom att söka i texten).

MF

---

* På *Wikipedia* finns en kortfattad historik över APK/SKP, med valresultat m m:
[https://sv.wikipedia.org/wiki/Sveriges_kommunistiska_parti_\(1995\)](https://sv.wikipedia.org/wiki/Sveriges_kommunistiska_parti_(1995))

Förord

När nazisterna grep makten i Tyskland var det absolut första som de gjorde att slå ner på det kommunistiska partiet i Tyskland. Tiotusentals kommunister mördades och fängslades och partiet självt blev olagligt. Det var tydligt att världsrevolutionen uteblivit och att kapitalismen gått till motoffensiv.

I Sovjetunionen fanns all anledning till oro – den samlade imperialismen arbetade hårt för att rikta sin spjutspets mot socialismen, förkroppsligad i Sovjetunionen. Avtal efter avtal slöts för att rikta den tyska krigsmaskinen österut. Att kriget skulle komma visste man i öst, det var mest en fråga om när det skulle komma.

Den pressade situationen tvingade också Sovjetunionen till en förändrad taktik i förhållande till imperialismen, vilket i sin tur i stor grad återverkade på de nationella kommunistiska partierna. På Kominterns sjunde världskongress blev den nya taktiken, förkroppsligad i enhets- och folkfrontssträvanden tillsammans med socialdemokraterna och progressiva borgerliga, den nya inriktningen för kommunisterna. Försvaret av Sovjetunionen blev det viktigaste målet – tillsammans med andra politiska riktningar skulle nu kommunisterna arbeta för att i sina respektive länder dämpa krigshotet och bekämpa fascismen.

För att möjliggöra det här förändrades analysen. Fascismen var det politiska uttrycket för de mest extrema imperialisterna, vilket öppnade upp för samarbete med de mindre extrema imperialisterna. Det politiska resultatet blev naturligtvis en anpassning av den revolutionära ideologin, som inte längre kunde vara lika revolutionär, eftersom samarbetet – eller åtminstone strävan till samarbetet – då hade kunnat äventyras.

De beslut som togs, togs i en extrem situation och det är inte vår avsikt att i efterhand ta avstånd från det ena eller andra beslutet. Det vi dock kan se är att de beslut som togs skapade en ny politisk utgångspunkt, från vilken nya beslut kunde tas i riktning mot samarbete med reformismen och de borgerligt progressiva. Dörren var alltså öppnad och processen påbörjad.

Syftet med den här texten är att just analysera hur den här processen såg ut för de svenska kommunisterna och hur de förvaltade den dörr som Komintern lämnat på glänt.

Resultaten talar sitt tydliga språk: de förändringar som det kommunistiska partiet i Sverige genomgick under framför allt 40-talet stöpte om den kommunistiska ideologin och lade grunden till partiets urartning till vad som idag är Vänsterpartiet – kapitalismens vänsterfalang.

Det räcker dock inte med en beskrivning av det kommunistiska partiets utveckling, utan den måste sättas in i sin kontext, varför vi också har valt att inkludera en kortare analys av socialdemokraternas roll i Sverige, samt en kortare genomgång av den repression som kommunisterna utsattes för i Sverige under kriget.

Vår förhoppning är att texten utmanar de invanda tankemönster och – spår som finns inom den revolutionära rörelsen i Sverige och att den erbjuder nya perspektiv till den ideologiska förståelsen av framför allt kommunisternas roll och hur vi bör utforma vår politik.

Socialdemokraternas politik

Efter kriget tog socialdemokraterna kommando över den svenska kapitalismen och partiet stärkte sina band med de svenska kapitalisterna och imperialisterna. Det är tyvärr inte möjligt att i det här dokumentet teckna en heltäckande bild av utvecklingen under den här tiden, eftersom det skulle kräva mycket mer arbete, men vi vill ändå lyfta fram vissa aspekter för att kunna dra några slutsatser.

Under kriget sjönk arbetarnas reallöner kraftigt – regeringen hade introducerat lönestopp 1942. På grund av de konstanta angreppen på arbetarnas löner hade dessa frusits på en redan låg nivå, vilket var provocerande för arbetarna och gjorde kraven på löneökningar utbrett inom arbetarklassen. Samtidigt ökades arbetarnas utsagningsgrad genom upptrappningar i arbetets intensitet.

Dessa faktorer tillät kommunisterna att organisera och leda 130 000 metallarbetare i en strejk för löneökningar 1945. Strejken varade fem månader och satte stopp för lönesänkningarna och metallarbetarna hade stor nytta av strejken i de kommande årens förhandlingar med metallstrejken i färskt minne.

1944 hade socialdemokraterna lagt fram ett program för arbetarrörelsen under efterkrigstiden. I programmet, som man kallade *Arbetarrörelsens efterkrigsprogram*, förespråkade de nationaliseringen av nyckelindustrier, såväl som en utbyggd välfärdsstat. Även om de snabbt övergav programmet när deras samarbete med borgerligheten och kapitalisterna fördjupades genomfördes vissa krav – i själva verket var de *tvungna* att genomföras, mot bakgrund av arbetarnas militans, kommunisternas inflytande och Sovjetunionens seger i kriget. Arbetarnas reallöner började öka och vissa förmåner, såsom pensioner och sjukvård, gjordes tillgängliga för arbetarna.

1948 började den svenska regeringen, ledd av socialdemokraterna, att ta emot understöd inom ramen för Marshallplanen. Allt som allt fick Sverige ta emot 107 miljoner dollar i understöd, vilket var mycket mindre än Danmark och Norge, men understödet lyckades ändå knyta Sverige närmare den amerikanska imperialismen och bidrog till att öppna upp Skandinavien för amerikanskt kapital. I den här kontexten är det också viktigt att notera att Sverige, nästan direkt efter Andra världskriget, hade börjat utveckla ekonomiska relationer med Sovjetunionen och hade även börjat exportera varor dit. Sveriges deltagande i Marshallplanen satte stopp för det här.

I kontrast till det socialdemokratiska programmet från 1944 var politiken som de förde 1950 öppet till förmån för kapitalet. Priskontrollen på basvaror försvann, vilket möjliggjorde en prisstegring på matvaror och i början av 50-talet avskaffades ransoneringen, som tidigare hade garanterat arbetarna en grundläggande mängd matvaror. Samtidigt tog staten och regeringen en mer aktiv roll i utvecklingen av ekonomin. Stora summor investerades i jordbruket, som snart var mekaniserat och nya investeringar möjliggjorde en förnyelse av industriernas maskinpark.

Den svenska staten kom att spela en mycket viktigare roll i den ekonomiska utvecklingen under efterkrigstiden än innan. Nationaliseringar genomfördes, framför allt i sektorer med låg avkastning men som fortfarande var viktiga för den svenska kapitalismen. De här åtgärderna riktades mot kollektivtrafiken, post- och telekommunikation, elnätet och byggandet av bostäder.

Vi ska också kort belysa den roll som den svenska välfärdsstaten spelade i det svenska monopolkapitalets expansion. Med utvecklingen av produktivkrafterna uppstod också nya behov hos industrin. Arbetare behövde koncentreras och flyttas dit industrierna fanns, vilket skapade ett behov av allmänna bostäder. Lösningen var byggandet av miljontals nya hem, vilket i sin tur gav de stora byggmonopolen, bland annat Skanska, en skjuts och bidrog starkt till att göra företaget till ett av världens största byggföretag.

För arbetarklassen betydde processen en flytt från deras hem på landsbygden, som de tidigare hade ägt själva, in i städerna, där de flyttade in i hyreslägenheter, både privata och kommunala. Det här betydde att arbetarnas löner till viss mån kanaliserades tillbaka in i systemet, vilket band dem än hårdare till löneslaveriets maskineri. Även om standarden

höjdes genom de här projekten är det inte jämförbart med vad som hade varit möjligt under ett annat system.

Välfärdsstaten utvecklades främst utifrån den utvecklade kapitalismens behov av fortsatt expansion och välfärden motsvarade också ett behov hos produktivkrafterna, men betydelsen av en välorganiserad arbetarrörelse kunde också pressa välfärden längre än vad som varit nödvändigt för produktivkrafterna. Ett sådant exempel är introduktionen av ett allmänt pensionssystem.

Staten började också lägga sig i planeringen av ekonomin. Det kunde ta sig sådana uttryck som dirigerandet av arbetare från ”stagnerande” områden till områden med behov av arbetskraft. På så sätt kunde staten effektivisera produktionen och höja profiten för kapitalet. Ytterligare ett sätt att effektivisera produktionen på var införandet av den så kallade MTM-metoden. Genomförd av staten och förespråkad av socialdemokraterna, innebar metoden en övervakning av arbetarna och ett kartläggande av varenda rörelse för att effektivisera varje enskild rörelse. Gruvarbetarstrejkerna i slutet på 60-talet och början på 70-talet var delvis en reaktion mot dessa metoder.

Fastän detta knappast är en komplett bild av perioden kan vi dra några grundläggande slutsatser innan vi går vidare till analysen av Sveriges Kommunistiska Partis utveckling.

Vad gäller staten är det viktigt att notera att den grundläggande rollen som den borgerliga staten spelar handlar om att försäkra sig om att det kapitalistiska maskineriet är väloljat och smidigt. Nationaliseringarna som man genomförde var inte tänkta att i första hand gynna folket, utan motsvarade behov hos kapitalet – för att en ekonomisk expansion skulle vara möjlig, var det viktigt att transportnätverken kunde utökas och för att kunna öka profiten hos byggbolagen, såväl som för att koncentrera arbetarna till industristäderna, behövdes nya hem för arbetarna byggas – i monopolkapitalets intresse.

Även om det vore fel att se arbetarnas välfärd som enbart en konsekvens av kapitalismens utveckling – arbetarna kämpade och offrade mycket för att kunna nå en bättre tillvaro – är det lika fel att ignorera den här aspekten i byggandet av välfärdsstaten.

När det gäller socialdemokratin som fenomen, är det tydligt att den både spelar och spelade en viktig roll i pacificerandet av arbetarklassen och i bindandet av den till kapitalismen. Utan socialdemokratin hade det varit omöjligt för borgerligheten att på ett effektivt sätt bekämpa kommunisterna – inflytandet som socialdemokraterna hade i fackföreningsrörelsen och i arbetarrörelsen blev kapitalets effektivaste vapen i kampen mot kommunismen.

Efter kriget blev socialdemokraterna utmärkta administratörer av det kapitalistiska systemet och säkrade den svenska kapitalismens expansion genom en effektiv och detaljerad styrelse, samt genom det jobb de gjorde i att pacificera arbetarrörelsen.

Den ideologiska utvecklingen i SKP under och efter andra världskriget

Kännetecknande för den ideologiska utvecklingen inom den svenska kommunistiska rörelsen under den här perioden var uppluckringen av vissa centrala tankar och begrepp som väglett rörelsen under de tidigare decennierna. *Proletariatets diktatur* fasades ut till förmån för en fredlig övergång till socialismen, som i sin tur kännetecknades av idéer om demokratins utvidgning till ekonomin, ofta utan närmare specifikationer kring huruvida den ekonomiska demokratin var socialistisk eller kapitalistisk. Motsättningarna inom det kapitalistiska samhället reducerades till motsättningar mellan olika kapitalistiska inriktningar medan den för kapitalismen grundläggande motsättningen mellan arbete och kapital reducerades och blev allt

mindre viktig. Strävan efter politisk enhet med socialdemokratin ledde till en rad anpassningar och eftergifter, bland annat såg man sig som medansvarig till den politik som socialdemokraterna förde. Detta vingklippte det kommunistiska partiet och bidrog till att eurokommunismen kunde få fäste i Sverige två decennium senare.

Alla dessa förändringar – och många fler – bidrog till det kommunistiska partiets urartning till vad som idag är Vänsterpartiet. Innebörden av de politiska förändringar som ägde rum under den här perioden har inte bara påverkat den vänsterpartistiska traditionen, utan har också utgjort grund för utvecklingen för de kommunistiska partierna runt om i Europa, inklusive vårt eget parti, som bildades 1977. Syftet var då att återupprätta partiet under det provisoriska namnet *Arbetarpartiet Kommunisterna (APK)*, för att på så sätt garantera att det i Sverige skulle finnas ett kommunistiskt parti och att kampen för socialismen skulle kunna fortsätta, utifrån arbetarrörelsens bästa traditioner.

Vad som hände under och efter andra världskriget påverkar den kommunistiska rörelsen alltså än idag och därför är det också så viktigt att gå igenom denna utveckling och kritiskt granska den.

I den här delen av texten går vi igenom och diskuterar dessa förändringar. Vi försöker också spåra de olika tendenserna bakåt i tiden, inom ramen för den kommunistiska traditionen, för att på så sätt kunna undersöka roten. Först ska vi dock titta lite på den materiella grunden till att dessa tankar kunde få fäste och utvecklas.

Varför dessa förändringar?

För att kunna förstå förändringen från revolutionen till den fredliga vägen är det viktigt att förstå de materiella förhållanden som kommunisterna verkade i vid den här tiden.

Under kriget hade, som bekant, Sverige styrts av en koalition av alla ”demokratiska” partier på grund av den speciella situationen som utvecklades i Europa. Kommunisterna brännmärktes som våldsamma extremister och av borgerligheten bedömdes de vara odemokratiska och därför var de också uteslutna från den nationella koalitionen.

I formuleringen av SKPs efterkrigspolitik var ett antal faktorer verksamma. Den tidigare repressionen mot kommunisterna som rörelsen var utsatt för, i kombination med upplösandet av Komintern och de efterföljande möjligheterna att formulera en nationell politik, den kvantitativa tillväxten i partiet under krigets sista år och det ideologiska arvet av folk- och enhetsfronterna förenades och gav upphov till en ny sorts politik.

Ytterligare en faktor är behovet av att försvara Sovjetunionen, som av hela den imperialistiska världen utsattes för en enorm press. De nationella kommunistiska partierna blev viktiga redskap för detta försvar och för att försvaret skulle vara så effektivt som möjligt blev partierna också mer angelägna om att bli accepterade i sina respektive nationer.

Repressionen mot kommunisterna

Istället för att tas upp i den ”demokratiska” gemenskapen förföljdes de som aldrig förr. Socialdemokraterna och borgerligheten släppte lös rasande attacker mot kommunisterna. De använde sig av terrorattacker, koncentrationsläger och försökte upprepade gånger att tysta den kommunistiska pressen. Allt detta fick sin kulmen under Finska Vinterkriget.

I början var den kommunistiska tidningen *Ny Dag* i centrum för attackerna. Genom att först kräva in alla tidningens lån och därefter genom att både tvinga kiosker att sluta sälja tidningen och genom att tvinga bort annonsörer från tidningen med hjälp av hot försökte man attackera

tidningen. Tack vare en kraftfull mobilisering av medlemmar och sympatisörer så kunde partiets och tidningens ekonomi räddas.

Nästa steg var att involvera domstolarna. Man hade gjort det olagligt att ”skada relationerna med främmande makt” och detta användes flitigt för att anklaga den kommunistiska pressen för kriminalitet. För att motverka detta gjorde man ofta så att man lät tidigare frivilliga från de Internationella brigaderna skriva under artiklar och stå som redaktörer och ansvariga utgivare. När de kommit hem från Spanien hade de ju blivit svartlistade och de kunde inte få tag i arbete. På så sätt blev några månader i fängelse nästan en befrielse för dem – här fick de både mat och tak över huvudet! Det längsta straffet som delades ut var fem månaders straffarbete för en gammal frivillig på grund av en artikel som kritiserat regeringens stöd för de reaktionära krafterna i Finland.

När det blev uppenbart att inte heller denna taktik skulle fungera, skärptes repressionen. 1940 antog riksdagen enhälligt (bortsett från de kommunistiska deputerade och en liberal) en lag som gjorde det möjligt att förbjuda det kommunistiska partiet. Lagen användes aldrig, men dess godkännande betydde att partiet hela tiden hade hotet om illegalitet hängandes över sig. På grund av hoten var partiets ordförande Sven Linderot ofta frånvarande från mötena, eftersom partiet fruktade att han skulle arresteras. Nästan samtidigt utförde polisen razzior i alla partiets lokaler runt om i landet och hemma hos kommunister, samt hos fackföreningar som dominerades av kommunisterna.

Inom fackföreningarna och arbetarrörelsen försökte socialdemokraterna att attackera kommunisterna genom att i vissa fackföreningar helt enkelt utesluta kommunisterna från antingen medlemskap eller valda poster. I sina tidningar uppmanade socialdemokraterna till ”utrotning” av kommunisterna och menade att ”[a]lla sentimentala hänsyn måste nu vika när det gäller kommunisterna” och att kommunisterna ”äro icke människor i vanlig bemärkelse”.¹

Samtidigt förbjöd regeringen transporten av kommunistiska tidningar på svenska järnvägar och hanterandet av dem i svenska hamnar. Distributionen av partiets tidningar organiserades därför av partiets medlemmar, som personligen reste genom landet för att leverera dem.

Atmosfären var tjock med anti-kommunism och som en naturlig utveckling på detta planerades och genomfördes attacker på kommunisterna. *Ny Dags* kontor i Stockholm attackerades av beväpnade högerungdomar – som tur var fanns där veteraner från Spanien som enkelt kunde avvärja dem. Partimedlemmar och veteraner turades därtill om att vakta partiets kontor för att försvara dem mot angripare.

I norra Sverige hade kommunisterna inte samma tur. Den tredje mars genomförde den lokala polisen, representanter för Folkpartiet (idag Liberalerna) och lokala reaktionära journalister en attack mot den kommunistiska tidningen *Norrskensflamman*, vilket resulterade i fem personers död, två av dem barn. Ett av offren var Arthur Hellberg, ledamot i SKPs centralkommitté, såväl som redaktör för *Norrskensflamman*. Angriparna gavs symboliska straff och släpptes kort därefter fria. Det är den värsta terrorattacken som någonsin ägt rum i Sverige, tillsammans med terrordådet i Stockholm 2017.

Vid samma tillfälle internerades tusentals värnpliktiga kommunister som inkallats till armén på grund av hotet om krig. De internerades i läger, främst i norra Sverige. Där hölls de, avstängda från omvärlden, ovetandes om de skulle avrättas eller inte. En av de internerade männen förlorade sin fru och sitt barn i attacken mot *Norrskensflamman*, men förvägrades tillstånd att resa till deras begravning.

---

¹ Francke, Per, ”Då kommunisterna gjordes fredlösa”, i *Arbetshistoria* nr 24-25 (1982-83), s. 55.

Det första interneringslägret upprättades 1939 och de förstärktes och byggdes ut så länge Nazi-Tyskland var på offensiven mot Sovjetunionen. Så snart krigslyckan hade vänt, började man avveckla lägren. Utöver lägren för de svenska kommunisterna, sattes koncentrationsläger upp, där utländska kommunister som flytt undan nazismen placerades.

Den här sammanfattningen av repressionen mot de svenska kommunisterna under andra världskriget **tjänar som en faktor som påverkade den ideologiska utvecklingen inom den svenska kommunistiska rörelsen.** Som en konsekvens av repressionen blev partiet mer avvaktande och det blev allt viktigare att framställa partiet som demokratiskt, för att på så sätt accepteras av de andra partierna och de icke-revolutionära arbetarna. I kombination med andra faktorer som beskrivs nedan, utgör det den materiella grunden, från vilken den ideologiska utvecklingen i partiet tog avstamp.

Angreppen på kommunisterna under efterkrigstiden

Efter kriget tog sig repressionen mot kommunisterna andra former än tidigare. Det var inte längre möjligt att fortsätta på samma väg, delvis på grund av Sovjetunionens prestige och delvis på grund av tillväxten hos den kommunistiska rörelsen (i valen till riksdagen 1944 kunde kommunisterna samla mer än 10 procent av rösterna). Istället intensifierades attackerna mot kommunisterna inom arbetarrörelsen. Tage Erlander, den socialdemokratiska statsministern sa 1948 att ”arbetsplatserna är slagfält mot kommunisterna”.

1941 centraliserades Landsorganisationen (LO), vilket betydde att därefter var beslut om strejk tvungna att tas av det centrala ledarskapet. Detta samlade makten över fackföreningarna i händerna på de ledande socialdemokraterna, som samtidigt byggde en kraftfull organisation med tiotusentals förtroendevalda fackföreningsmedlemmar som efter kriget användes mot kommunisterna.

1945 genomfördes en stor undersökning av de socialdemokratiska ledarna i fackföreningarna för att mäta styrkeförhållandena mellan kommunisterna och socialdemokraterna inom fackföreningsrörelsen. Undersökningen visade att en av tio Fackliga Centralorganisationer (FCO) var i kommunisternas händer (dessa organ avskaffades sedan), vilket gjorde att de kunde leda Metallstrejken 1945. Kartläggningen av kommunisterna gjordes också i samarbete med SÄPO och fortsatte i olika former åtminstone in på 70-talet. Sammanlagt registrerades hundratusentals kommunister, fredsaktivister, fackföreningsmedlemmar och andra av SÄPO, i samarbete med socialdemokraterna.

På grundval av denna undersökning var det möjligt för socialdemokraterna att effektivisera attackerna på kommunisterna. De valda fackföreningsrepresentanterna som hade koppling till socialdemokraterna fick utbildning i hur de bäst skulle motverka kommunisterna. Inhyrda agitatorer skickades till distrikt som dominerades av kommunisterna.

På så sätt var det möjligt för socialdemokraterna att sakta men säkert underminera det stöd som kommunisterna hade inom arbetarrörelsen.

En borgerlig kommentator formulerar det så här:

Både programmet och kommentarerna [från centralkommittén] utformades under intryck av de samtida händelserna i Europa. [...] Röda Arméns framgångar, de gamla staternas sammanbrott, motståndsrörelsen i de ännu ockuperade länderna och radikaliserings av den kontinentala socialdemokratin gav tillsammans med det nya psykologiska läget i Sverige plats för åtskillig optimism.²

² Sparring, Åke, [Från Höglund till Hermansson](#), Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1967, s. 49.

Till dessa faktorer, alltså repressionen mot kommunisterna, som ”i försvaret för sin press och för partiets legalitet mer och mer [hade] drivits in på den principiella demokratiska vägen, vars konsekvens blev att demokratin i sig blev ett mål och inte ett medel” måste vi också lägga det ideologiska arv som kom från Kominterns sjunde världskongress 1935 och de uppmaningar att bilda enade arbetarpartier, samt arbetet i enhets- och folkfronterna.³

Fronterna och det proletära enhetspartiet

Som i många andra kommunistiska partier under den här tiden var SKPs taktik inriktad på att uppnå politisk enhet med socialdemokraterna och andra ”progressiva” krafter. Centralt i de ideologiska förändringarna fanns en nästan naiv optimism som fick ledande kadrer att tro att en fredlig övergång till socialismen var möjlig och att detta kunde uppnås genom skapandet av ett enhetligt marxistiskt arbetarparti.

Kominterns riktlinjer för enhetspartiet

Den här tendensen kan spåras tillbaka i den kommunistiska traditionen, åtminstone till de rekommendationer som Komintern gav 1935, då man genom Georgi Dimitrov slog fast att ”[d]en proletära klasskampens intressen och den proletära revolutionens framgång gör det oavvisligen nödvändigt att varje land har *ett enhetligt proletärparti*”.⁴

Det enhetliga proletärpartiet såg man som den logiska utvecklingen av enhetsfronten och skulle i sin tur också stärka fronten. Enheten fick dock inte ske på vilka villkor som helst, utan bara under vissa förutsättningar:

Att socialdemokratins samarbete med bourgeoisien bryts och att socialdemokratins gentemot bourgeoisien uppträder helt självständigt.

Att aktionsenheten först blivit upprättad.

Att man erkänner nödvändigheten av revolutionen och proletariatets diktatur i form av sovjeter.

Att man vägrar understödja den egna bourgeoisien i det imperialistiska kriget.

*Att det nya partiet byggs upp på den demokratiska centralismens grund.*⁵

De kommunistiska partiernas verksamhet riktades således in på enhetssträvanden med socialdemokratins – inte bara enigheten i handling, utan också det faktiska enandet av det socialdemokratiska och kommunistiska partiet sattes på dagordningen.

De krav på socialdemokratins som Komintern formulerade var långtgående och innebar naturligtvis svårigheter. I Sverige lyckades kommunisterna knappt förmå socialdemokraterna att acceptera en enhetsfront, ännu mindre var diskussionen om enhetsparti på tapeten. Det betydde inte att man inte försökte. Genom nya parti- och handlingsprogram, genom slopandet av vissa av de krav som ställdes och genom en tillmötesgående attityd gentemot det socialdemokratiska partiet försökt SKP att öppna upp för den politiska enheten.

Som vi kommer att se var förutsättningarna för arbetarpartiernas enhet som Komintern ställde upp betydligt försvagade av SKP och ledde till och med till enskilda anklagelser om likvidatorisk verksamhet från partiets kader. Trots att Dimitrov själv varnade för att enheten inte innebar ”en försoning med den socialdemokratiska ideologin” ser man hur enhetspoliti-

³ Hirdman, Yvonne, *Sverges Kommunistiska Parti 1939-1945*, Stockholm: Allmänna Förlaget, 1974, s. 240. [På marxistarkivet: [Sverges Kommunistiska Parti och 2:a världskriget 1941-45](#)]

⁴ Dimitrov, Georgi, ”Fascismens offensiv och Kommunistiska Internationalens uppgifter i kampen för arbetarklassens enhet mot fascismen”, i *Enhetens och folkfrontens problem*, Stockholm: Arbetarkultur, 1971, s. 85. [På Marxistarkivet: [Tal vid Kominterns 7:e kongress 1935](#)]

⁵ Dimitrov, 1971, s. 86.

ken öppnade dörren för en framtida försoning med socialdemokratien – ju intensivare försöken att enas med socialdemokratien blev, desto mer anpasslig blev också den egna politiken.⁶ Hade man aldrig slagit in på en sådan politik, hade aldrig dörren öppnats för en anpassning gentemot socialdemokratien.

Enhetsfront och proletärt enhetsparti

I och med Kominterns upplösning började kommunisterna i de olika länderna att leta efter egna vägar framåt. Som reaktion på upplösningen av Komintern tillsatte det svenska partiet en politisk kommission, bestående av flera framstående medlemmar i partiet.⁷ Den skulle leda arbetet med att ta fram ett nytt partiprogram för att ersätta det gamla Komintern-programmet. Fyra veckor senare, under sommaren 1943, presenterade kommissionen sitt arbete på partiets nationella konferens.

Förslaget var att utgångspunkten för diskussionen kring ett nytt partiprogram borde vara det socialdemokratiska programmet från 1920, som hade inspirerats av det tyska Erfurt-programmet. Anledningen till detta var att programmet betraktades av ”hundratusentals arbetare såsom riktninggivande för arbetarrörelsens politiska kamp”.⁸ Partiets ordförande Sven Linderot poängterade att anledningen till att man borde anta 1920 års program inte var ideologisk, utan taktisk – det skulle ses som ett sätt att stärka vänstern inom Socialdemokraterna vid ett tillfälle där det fanns stora politiska motsättningar inom det socialdemokratiska partiet.⁹ Det måste poängteras att det program man ville ha som sin utgångspunkt alltså är det program som antogs av det socialdemokratiska partiet *tre år efter att partiet splittrats i en revolutionär och en reformistisk del*.

Konferensen godkände den politiska kommissionens förslag och antog 1920 års socialdemokratiska program som grund för vidare diskussioner, även om man skärpte dess terminologi något.¹⁰ Samtidigt tillsatte konferensen en programkommission som hade i uppdrag att ta fram ett nytt partiprogram.

I februari 1944 presenterade kommissionen sitt förslag till nytt program, som skulle presenteras för medlemmarna på kongressen senare under året, så att de kunde ta ställning till det. Programmet var väldigt kort och beskrev i allmänna ordalag partiets världsåskådning. Man valde därför att inte kalla det program, utan *grundsatser*. Man menade att ytterligare preciseringar av partiets politik kommer att formuleras i ”valprogram och i politiska resolutioner från partiets beslutande organ”.¹¹ Även om grundsatserna är korta är vissa förändringar viktiga. Vissa centrala begrepp, såsom proletariatets diktatur, revolutionen och kampen för ett Sovjet-Sverige, hade tagits bort.¹² Man konstaterade också att förhållandena var mogna för en övergång till socialismen, i och med att monopolkapitalismen hade förvandlats till statsmonopolkapitalism.¹³ I en kommentar till förslaget sa Linderot att eftersom SKPs mål var att skapa ett enhetligt arbetarparti, var det också nödvändigt att programmet skulle kunna användas för även ett enhetsparti.¹⁴ Syftet var alltså att programmet

⁶ Dimitrov, 1971, s. 84.

⁷ Hermansson, Jörgen, *Kommunism på svenska?*, Uppsala: Uppsala Universitet, 1984, s. 45. Kommittén bestod av Gunnar Öhman, Hilding Hagberg och Erik Karlsson.

⁸ [Kommunisternas nya program](#), Stockholm: 1944, s. 2. Citat ur Hilding Hagbergs tal på rikskonferensen 1943.

⁹ Lindkvist, Kent, *Program och Parti*, Lund: Arkiv, 1982, s. 51.

¹⁰ Hirdman 1974, s. 229. [[Sveriges Kommunistiska Parti och 2:a världskriget 1941-45](#)]

¹¹ *Kommunisternas nya program*, 1944, s. 7.

¹² Hirdman 1974, s. 229.

¹³ Hermansson 1984, s. 49.

¹⁴ Lindkvist 1982, s. 52.

skulle kunna accepteras av ”alla marxistiska socialister” och att det därför utgjorde en ”utmärkt hjälp för den fortsatta kampen för politisk enhet”.¹⁵

Förslaget accepterades på partikongressen i maj 1944. I motsats till partiets tidigare program, partiets eget från 1921 och Kominterns program från 1928, utelämnades helt en förklaring kring vägen till socialismen – den frågan nämndes inte alls.¹⁶ Det innebar att nödvändigheten av den våldsamma revolutionen försvann, vilket i sig inte uttryckligen var ett ställnings-tagande för den fredliga övergången. Istället tjänade utelämnningen som en öppning för framtida tolkningar och diskussioner kring den fredliga vägen. Därför kunde också både Hilding Hagberg och Fritjof Lager, medlemmar i partiets politbyrå, på samma kongress slå fast att en fredlig övergång var ”möjlig” och ”inte utesluten”.¹⁷

Utöver antagandet av det nya partiprogrammet antog också 1944 års kongress socialdemokraternas så kallade *Efterkrigsprogram* som sitt eget handlingsprogram. *Efterkrigsprogrammet* betraktades av kommunisterna som ett relativt radikalt socialdemokratiskt program som öppnade upp för en framtida fredlig övergång till socialismen, samtidigt som hela programmet inte gick att genomföra inom ramen för kapitalismen. Programmet innehöll bland annat krav på full sysselsättning, vilket Linderot menade inte kunde genomföras under kapitalismen. Om SKP då var framgångsrikt i att tvinga fackföreningarna och socialdemokraterna att behålla programmet, skulle detta bli uppenbart för dem.¹⁸

Efter kongressen hade alltså partiet utrustats med allmänt hållna grundsatser och ett socialdemokratiskt handlingsprogram. Syftet med bägge dessa program var att stärka den politiska enheten inom arbetarklassen, såväl som att stärka vänstern inom det socialdemokratiska partiet. Stärkandet av vänstern inom socialdemokratien tjänade det mer övergripande målet om politisk enhet: ju starkare vänster, desto större beröringsyta mellan de två partierna.

Innan man kunde komma fram till frågan om det proletära enhetspartiet var dock upprättandet av en enhetsfront mellan kommunisterna och socialdemokraterna viktig att uppnå. Utan att ha föregåtts av en gemensam och enhetlig kamp kunde heller inte den politiska enheten bli fruktsam eller långvarig. Den gemensamma kampen riktar in de kommunistiska och socialdemokratiska arbetarna mot ett gemensamt mål och skapar en förståelse dem sinsemellan. På så sätt skulle också kampgemenskapen utgöra ett första och nödvändigt steg på vägen mot enhetspartiet.

I sitt tal *Demokratiskt handlingsprogram* konstaterar därför Linderot att det inte är fråga om att det ena partiet skulle ansluta sig till det andra, eftersom då skulle resultatet endast ”bli fraktionsstrider och söndring av den art socialdemokratien har gudi nog av utan att kommunisterna ansluter sig”.¹⁹ Ett sätt att stärka det gemensamma handlandet var upprättandet av vad man kallade en *vänsterregering*.

Vänsterregeringen skulle utgöras av de socialdemokratiska och kommunistiska partierna och utgjorde ett alternativ till samlingsregeringen. Målet var att bryta loss det socialdemokratiska partiet från samarbetet med borgerligheten, vilket hade inneburit att ”de socialdemokratiska ledarna tvinga[t]s att ersätta borgfredspolitikerna med en *självständig arbetarpolitik*”.²⁰ Den nya regeringen skulle stödja sig på ”arbetarklassen och på alla övriga framstegsvänliga krafter

¹⁵ *Kommunisternas nya program*, 1944, s. 3.

¹⁶ Sparring, 1967, s. 52.

¹⁷ Lager, Fritjof och Hagberg, Hilding, citerade i Sparring, 1967, s. 52.

¹⁸ Hermansson, 1984, s. 63.

¹⁹ Linderot, Sven, ”Demokratiskt handlingsprogram”, i *Masslinjen*, Stockholm: Arbetarkultur, 1972, s. 282.

[Ingår i [Sven Linderot efter 2:a världskriget 1946-55 – en artikelsamling](#)]

²⁰ Persson, Set, *Med kommunisterna mot samlingsregeringen*, Stockholm: Arbetarkultur, 1944, s. 31.

inom andra befolkningsskikt”.²¹ Den bärande tanken formulerar Linderot själv i *Demokratiskt handlingsprogram*:

Om demokratins alla krafter [sic], d.v.s. de som rätteligen har intresse av att bryta monopolkapitalets maktställning och bekämpa reaktionen, förenades med arbetarklassens, skulle demokratins front besitta en sån väldig övermakt gentemot reaktionen att varje motstånd från dess sida skulle vara fruktlöst.²²

Här blottas ytterligare en viktig tendens som framträder i det kommunistiska partiets utveckling: det är antalet människor som är det viktiga, inte främst människornas kvalitet. Med tillräckligt många människor bakom sig blir reaktionens motstånd fruktlöst – fokus har skiftat från den medvetna förtruppen till masspartiet, vilket också blir tydligt i de grundläggande krav på enhet som kommunisterna vid den här tiden ställer upp:

att huvudlinjerna i partiets nyligen antagna grundsatser erkännes

att socialdemokraternas klassamarbete bryts

att aktionsenheten fört partierna närmare varandra och lagt grunden för den politiska enheten²³

Vid en jämförelse med Kominterns riktlinjer för skapandet av det proletära enhetspartiet har *proletariatets diktatur* och den våldsamma revolutionen fallit bort, samt kravet på att det nya partiet skulle omfattas av den demokratiska centralismen. Endast ett av kraven kunde anses vara genomfört vid partiets kongress 1944: erkännandet av partiets grundsatser. Eftersom de ju i grund och botten var socialdemokratiska, borde inga invändningar ha kunnat resas mot det.

Genom enhetsaktionerna, bland annat upprättandet av en vänsterregering, skulle alltså grunden för det proletära enhetspartiet byggas upp. Väl upprättat, ville kommunisterna bygga vidare på enheten.

Det demokratiska blocket

Nästa steg i strävandena efter enhet kallade kommunisterna för *det demokratiska blocket*. Blocket skulle utgöra en vidareutveckling på den enhet man tänkte sig ha uppnått med socialdemokraterna, samt på det gemensamma *Efterkrigsprogrammet* och det skulle göra ”skiljelinjen mellan demokrati och reaktion klar och tydlig”.²⁴ Den konkreta utformningen av det handlingsprogram som man tänkte sig skulle utformas av en ”kommission, paritetiskt sammansatt av LO och de bägge arbetarpartierna”.²⁵ Därefter skulle en ”hänvändelse göras till alla framstegsvänliga demokratiska krafter i Sverige att förena sig i ett *demokratiskt block* för genomförandet av programmet”.²⁶

Beståendes av kommunisterna, socialdemokraterna, såväl som ”progressiva från borgerliga partier” skulle det demokratiska blocket ”dra en tydlig skiljelinje mellan fascismens, reaktionens och storfinsansens krafter”.²⁷

Å sin sida såg kommunisterna det demokratiska blocket som ”ingenting annat än en svensk väg till socialismen” och gjorde klart att den ”bygger på den svenska demokratin”.²⁸ Exakt

²¹ Persson, 1944, s. 4.

²² Linderot, ”Demokratiskt handlingsprogram”, 1972, s. 271.

²³ *Vårt program*, Stockholm: Arbetarkultur, 1944, s. 35.

²⁴ Linderot, ”Demokratiskt handlingsprogram”, 1972, s. 276

²⁵ ”Brådskande ärenden”, i *Vår tid*, nr 6 (1946), s. 2.

²⁶ ”Brådskande ärenden”, s. 2.

²⁷ Olsson, Tom, ”SKPs politiska utveckling 1943-1950”, i *Från SKP till VPK*, Lund: Zenit/Bo Cavefors Förlag, 1976, s. 184-85. [Ingår i [Zenit om SKP/VPK – en artikelsamling](#)]

vad det innebar att den svenska vägen till socialismen byggde på den svenska demokratin är bitvis oklart, men i pamfletten *Ekonomiskt handlingsprogram* som C.H. Hermansson skrev förs ett lite mer utförligt resonemang om det och det är något vi berör senare i texten.

Hela syftet med det demokratiska blocket var att isolera monopolkapitalet och på så sätt skulle "bourgeoisien berövas chanserna att vinna massinflytande för en politik mot demokratin utveckling och fördjupande".²⁹ Man ville "befästa demokratin, beskära storfinansens makt och skapa trygghet åt folket genom att förverkliga sådana åtgärder, som uppräknas i arbetarrörelsens efterkrigsprogram".³⁰

Vi kommer att återvända till frågan om demokratin och om storfinansens makt lite senare i texten. Först måste vi konstatera att så tydliga strävanden efter enhet som kommunisterna under den här perioden gav uttryck för fick naturligtvis även konsekvenser för hur man såg på socialdemokratin och det egna partiets relation till socialdemokratin och reformismen.

Konsekvenser för synen på och relationen till socialdemokratin

I talet *Demokratiskt handlingsprogram* förklarade Linderot mycket tydligt vad enhetssträvandena faktiskt innebar för kommunisternas relation till socialdemokratin:

Vi kan inte framställa oss själva som ofelbara och socialdemokraterna som mer eller mindre fientliga mot socialismen, om vi vill uppnå samarbete i avsikt att skapa politisk enhet med socialdemokratin.³¹

För att uppnå enhet var det naturligtvis nödvändigt att tona ner kritiken mot socialdemokratin, att inte framhäva de hinder som de la och lägger ut i kampen för socialismen. Han menade att partiet var tvunget att tillstå att "det finns en ärlig strävan att gagna arbetarklassen och ärlig strävan till socialismen inom socialdemokratin led och bland dess ledare".³²

För att visa sin välvilja gentemot socialdemokratin menade Hilding Hagberg i en kommentar kring *Efterkrigsprogrammet* att kommunisterna "intar en välvilligt avvaktande hållning, men för en självständig politik".³³ Fiendskapen gentemot reformismen och socialdemokratin luckras på ett påtagligt sätt upp och kulminerar i att man avsäger sin roll som oppositionsparti. I ytterligare en kommentar till *Efterkrigsprogrammet* förklarar Linderot att

[v]i framträder i årets remissdebatt från det kommunistiska partiets sida för första gången sedan detta parti fått representanter i riksdagen såsom ett parti, vilket inte är ett oppositionsparti i detta ords verkliga mening.³⁴

Partiet upplevde sig ha ett ansvar såsom "växande massparti" att inställa sig på "medverkan i ledningen av den svenska arbetarklassens politik".³⁵ Man var nu "medverkande och medansvarigt i hela arbetarrörelsens insatser för att genomföra en ny politik".³⁶ Därför var det också viktigt att "i framtiden se till att endast utöva saklig och positiv kritik då sådan är

²⁸ *Vår väg till socialismen*, Stockholm: Sveriges Kommunistiska Parti, Propagandaavdelningen, 1946, s. 5.

²⁹ *Vår väg till socialismen* 1946, s. 19.

³⁰ Persson, 1944, s. 31. Kursiv i originalet.

³¹ Linderot, "Demokratiskt handlingsprogram", 1972, s. 283.

³² Linderot, "Demokratiskt handlingsprogram", 1972, s. 283.

³³ [Samling kring efterkrigsprogrammet](#), Stockholm: Arbetarkultur, 1946, s. 20. Häftet innehåller Sven Linderots och Hilding Hagbergs tal i remissdebatten 1946 om efterkrigsprogrammet. Citatet från Hagbergs tal. xxx

³⁴ *Samling kring efterkrigsprogrammet*, 1946, s. 3. Citatet från Linderots tal.

³⁵ Linderot, Sven, "Ny kurs", i *Masslinjen*, Stockholm: Arbetarkultur, 1972, s. 391. [Ingår i [Sven Linderot och 2:a världskriget 1941-45 – en artikelsamling](#)]

³⁶ Linderot, "Demokratiskt handlingsprogram", 1972, s. 263.

befogad och behövlig” så att partiet kunde ”sluta upp med att ’söka sak’ med socialdemokraterna i tid och otid”.³⁷

I takt med enhetssträvandena får alltså den fientliga inställningen gentemot socialdemokratien alltmer stryka på foten och man ser socialdemokraterna som ett arbetarparti, med vilket man tillsammans kan kämpa för socialismen. Förändringen var samtidigt nödvändig – det går inte att söka enhet med ett parti som man totalt dömer ut och som man angriper. En sådan inställning skapar inget förtroende hos motparten och går heller inte att rättfärdiga inför sina egna medlemmar. Den logiska följderna av strävan efter enhet blir alltså att synen på socialdemokratien förändras i positiv riktning. I slutändan hänger detta också samman med den syn på taktik och strategi som partiet gjorde till sin.

Steg och etapper

Det är viktigt att förstå att den förändrade relationen till socialdemokratien också hänger samman med hur man satte upp målen för partiet; hur man analyserade partiets taktik och strategi. I ett tal på partiets politbyrås utvidgade möte i maj 1943 förklarade Sven Linderot partiets syn på de taktiska och strategiska målen. Det strategiska målet var inte socialismen, utan socialismen förklarades vara det historiska målet. Därför var strategin att utforma över längre perioder. Den period man nu såg framför sig var en period av anti-fascism. För att socialismen skulle kunna byggas, var fascismen tvungen att övervinnas:

Är vi överens om denna målsättning, är vi överens om att den revolutionära socialistiska rörelsen inte kan segra förrän fascismen likviderats, så kommer vi sedan att få lättare att förstå de taktiska problemen.³⁸

Det första och allt annat överhängande målet var fascismens besegrande. Att åstadkomma detta var en viktig anledning till att man sökte enheten med socialdemokratien. I en artikel från den teoretiska tidskriften *Vår Tid* från 1946 förklarade Linderot att ”vi måste ha enhet med socialdemokratien för att kunna likvidera fascismen”.³⁹

Inom ramen för det strategiska målet att krossa fascismen sökte man upprätta de taktiska enhets- och folkfronterna, men även det proletära enhetspartiet. Vi har sett hur detta påverkade inställningen till socialdemokratien och relationen till den reformistiska rörelsen och vi kommer att se hur man också anpassade sig till kapitalismen och till den kapitalistiska staten.

Den fredliga vägen till socialismen

Det vi hittills har sett är att antagandet av nya program och grundsatser gjorde så att centrala begrepp såsom *proletariatets diktatur* försvann, dock utan att de ersattes med något annat. Det öppnade för tolkning och spekulation och det dröjde inte länge förrän de ersatte en tydligt uttryckt förhoppning om den fredliga vägen till socialismen. Det var en nyorientering som antogs enhälligt av partiet, även om vissa protester och ett visst missnöje kunde höras från enstaka particeller och lokalorganisationer. Oppositionen var dock aldrig enad och inte heller sammanhängande i sin kritik.

Vi ska nu gå över till att diskutera de mer ideologiska aspekterna av den förändring som skedde i den svenska kommunistiska rörelsen. Dessa hänger ihop med det vi gått igenom tidigare, men det kan vara svårt att se vad som gav upphov till vad. Istället bör man se

³⁷ Linderot, ”Demokratiskt handlingsprogram”, 1972, s. 283.

³⁸ Linderot, Sven, ”Strategi och taktik”, i *Masslinjen*, Stockholm: Arbetarkultur, 1972, s. 319. [Ingår i [Sven Linderot och 2:a världskriget 1941-45 – en artikelsamling](#)]

³⁹ Brådslande ärenden”, s. 1.

utvecklingen dialektiskt: det ena påverkar och driver på det andra; inget sker i isolation utan i växelverkan.

På centralkommitténs möte i mars 1945 fick för första gången den fredliga övergången en mer konkret form. Till mötet ålades Set Persson att förklara den politiska situationen och partiets uppgifter. Han förklarade att

[v]i ger vår anslutning till strävandena att på vanliga demokratiska vägar genom fackliga förhandlingar, avtalsuppörelser, lagstiftning, riksdagsbeslut, regeringsåtgärder o.s.v. komma framåt på fredlig väg och vi erkänner att denna väg kan vara framkomlig.⁴⁰

Den analys partiet självt gjorde, var att ett antal nyckelfaktorer i grunden förändrat förutsättningarna för kampen för socialismen. Dessa var:

I allmänhet hade makten förflyttats till förmån för arbetarklassen och förväntningarna var stora att det skulle fortsätta även i Sverige, eftersom förflyttningen gått ännu längre i Europa.⁴¹ Den här makten var byggd på det faktum att ”arbetarklassen har kunnat tillkämpa sig vissa positioner i statsapparaten”.⁴² Framför allt innebar den förändrade situationen i Europa, där arbetarklassen flyttat fram sina positioner, att ”ett väpnat uppror från den svenska bourgeoisien mot arbetarklassens maktutövning [var] utsiktslöst”.⁴³

Arbetarklassens makt i Sverige tog sig följande uttryck: en stark och enad Landsorganisation (LO), det fanns en arbetarmajoritet i riksdagen, i vissa landsting och i ett stort antal kommuner. I arbetarmajoriteten räknades också socialdemokraterna in.⁴⁴

Arbetarklassens storlek hade vuxit och omfattade nu mer än 60 procent av folket, medan borgarklassen var både ekonomiskt och politiskt uppdelad.⁴⁵

Speciellt inspirerande var framväxandet av folkdemokratierna i Östeuropa. Dessa gavs mycket utrymme i partiets teoretiska diskussioner och etablerandet av en folkdemokrati i Sverige ansågs vara rimligt.⁴⁶

Inom ramen för den fredliga vägen till socialismen ryms alltså den förändrade synen på och relationen till socialdemokratin, såtillvida att enheten med socialdemokratin utgör en grundplåt, på vilken den fredliga övergången kan byggas. Utöver den här aspekten finns det fler ideologiska förändringar att observera.

På ett plan byggde den fredliga övergången på ett förflyttat fokus. Medan den traditionella marxism-leninismen bygger på den vetenskapliga identifieringen av den grundläggande motsättningen mellan arbete och kapital, blev den grundläggande motsättningen inom ramen för den fredliga övergången motsättningen mellan demokrati och reaktion, i sin tur en vidarebyggnad på huvudmotsättningen som existerade under kampen mot fascismen: motsättningen mellan demokrati och fascism. I *Vår Tid* beskrev Sven Linderot det hela som att ”efterkrigstiden karaktäriseras av kampen mellan den nya och den gamla tiden, mellan demokrati och reaktion”.⁴⁷ På så sätt har alltså fokus flyttats från kapitalismens materiella bas till dess politiska uttryck; till den politiska överbyggnaden.

⁴⁰ Persson, Set, [Vad läget kräver av Sveriges arbetare](#), Stockholm: Arbetarkultur, 1945 s. 17.

⁴¹ *Vår väg till socialismen*, 1946, s. 15.

⁴² *Vår väg till socialismen*, 1946, s. 14.

⁴³ *Vår väg till socialismen*, 1946, s. 15.

⁴⁴ *Vår väg till socialismen*, 1946, s. 14.

⁴⁵ *Vår väg till socialismen*, 1946, s. 13.

⁴⁶ Holmberg, Håkan, *Folkmakt, folkfront, folkdemokrati*, Uppsala: Uppsala universitet, 1982, s. 33.

⁴⁷ ”Brådslande ärenden”, s. 2.

Denna förändring i fokus hänger också ihop med den förändrade synen på socialdemokratien, för om huvudfienden var reaktionen, blir det naturligt så att alla icke-reaktionärer blir potentiella allierade, framför allt socialdemokratien. Det är en väsentlig skillnad från tidigare epoker, då socialdemokratien sågs som en garanti för kapitalismens stabilitet och fortlevnad. Den logiska konsekvensen av detta blir kampen för den utvidgade demokratin, som i sin tur skulle begränsa och beskära monopolkapitalets makt. Genom att tillsammans med hela arbetarrörelsen och de progressiva från andra befolkningsskikt skapa ett demokratiskt block skulle vägen öppnas upp för begränsningen av monopolens makt, vilket i sin tur skulle röja vägen för den fredliga övergången till socialism. C.H. Hermansson beskriver det som att utvidgningen av demokratin väsentligen bör ske ”genom ökat samhälleligt inflytande över det ekonomiska livet, samtidigt som statsapparaten demokratiseras”.⁴⁸

Det leder oss direkt vidare till frågan om staten. Försvaret av partiet mot attacker, i kombination med yttre faktorer, såsom behovet av upprättandet av vänliga förbindelser mellan det egna landet och Sovjetunionen, gjorde det allt viktigare att bevara och fördjupa den borgerliga demokratin och tillsammans med de ”objektiva faktorer” som man uppfattade talade för den fredliga övergången till socialismen öppnades vägen för en förändrad syn på staten. Istället för en kamp för upprättandet av sovjeter behövde partiet ”erövra och placera de gamla, historiskt utvecklade, nationella organen för folkets makt: kommunfullmäktige och riksdagen, i arbetarklassens tjänst”.⁴⁹

I det följande ska vi måla en bild av dessa grundläggande tendenser, eftersom de är centrala i förståelsen av den fredliga övergången till socialism, såsom den utvecklades av Sveriges Kommunistiska Parti vid den här tiden.

Ett skifte i fokus: från ”kapital-arbete” till ”demokrati-reaktion

Den grundläggande motsättningen inom det kapitalistiska systemet är den mellan kapital och arbete. En klass exploaterar en annan och tillägnar sig det mervärde som skapats av den andra klassen. Denna motsättning hittar vi i det kapitalistiska systemets ekonomiska grund: det är fundamentet, på vilket hela systemet är byggt.

Under den här tiden är det möjligt att se en förändring från det här perspektivet till ett annat, där huvudmotsättningen återfinns mellan demokratin och reaktionen. Det betyder att fokus skiftade från den vetenskapliga analysen av kapitalismens materiella bas till de olika politiska uttryck som kapitalismen tar sig – fokus skiftade från den ekonomiska basen till överbyggnaden.

I sitt tal *Demokratiskt handlingsprogram*, som Sven Linderot höll på partiets trettonde kongress 1946 gav han förändringen ett mer programmatiskt uttryck när han sa att ”[e]fter krigstiden karaktäriseras av denna kamp mellan demokrati och reaktion”.⁵⁰ Så var fallet inte bara i Sverige, utan i hela världen och han slog vid ett annat tillfälle fast att ”det är uppenbart att de politiska motsättningar som finns inom nationerna och mellan nationerna allt klarare delas på två linjer: demokrati och reaktion”.⁵¹ Hans tal accepterades av partiets kongress som riktningssgivande för partilinjen.⁵² Den mest omedelbara konsekvensen är att skillnaden

⁴⁸ Hermansson, C.H., *Ekonomiskt handlingsprogram*, Stockholm: Arbetarkultur, 1946, s. 17.

⁴⁹ Holmberg, Nils, citerad i Lindkvist, 1982, s. 51.

⁵⁰ Linderot, ”Demokratiskt handlingsprogram”, 1972, s. 265.

⁵¹ Öhman, Gunnar, ”Valets politiska betydelse”, i *Vår tid*, nr 8 (1946), s. 1.

⁵² Olsson, 1976, s. 188.

mellan den proletära och borgerliga demokratin blir oklar och att det blev väldigt svårt att skilja mellan de två typerna av demokrati.⁵³

Även om den formella förändringen skedde 1946 formades partiets taktik av förändringen redan innan. I förhållande till taktiken ledde förändringen i fokus till att man kunde anta parollen om ett ”demokratiskt block”. Som vi sett, syftade det till att samla alla demokratiska och progressiva krafter i landet i kamp mot reaktionen. Det demokratiska blocket skulle bygga på ett utvidgat *Efterkrigsprogram* som utformats av SKP, LO och Socialdemokraterna – det skulle utgöra en demokratisk plattform som kunde dra en klar linje gentemot reaktionen.⁵⁴

Motsättningen mellan demokrati och reaktion är inte tagen ur luften, utan bygger vidare på den grundläggande tanken i formeringen av enhetsfronterna, som Dimitrov presenterade på Kominterns sjunde världskongress. I sitt avslutningstal formulerade han det såhär:

Nu måste de arbetande massorna i en rad kapitalistiska länder konkret och i denna dag välja – inte mellan proletär diktatur och borgerlig demokrati, utan mellan den borgerliga demokratin och fascismen.⁵⁵

Utan att vidare kommentera på i vilken situation eller med vilket syfte Dimitrov yttrade orden, är det tydligt att hans tal och insats på kongressen kom att få långtgående konsekvenser. Just förflyttandet av motsättningen från det ekonomiska området (*arbete – kapital*) till det politiska (*borgerlig demokrati – fascism*) öppnade upp för ytterligare formuleringar av de politiska motsättningarna längre fram på vägen. Utan denna öppning hade det inte varit möjligt för det svenska partiet att formulera motsättningen på det sätt man gjorde; inte heller hade det varit möjligt för syster- och broderpartierna runt om i världen att göra detsamma.

Vi har tidigare kort kommenterat hur fronten med socialdemokratin öppnade för en uppluckring av den demokratiska centralismen, som helt utelämnades i de enhetstankar som formulerades av partiets företrädare. I dessa strävanden blev den demokratiska centralismen mer och mer till ett hinder: om målet var att samla så många människor som möjligt i kampen för demokrati var det också kontraproduktivt att hålla sig med strikta regler beträffande vem som kunde bli medlem. Gunnar Öhman, som representerade centralkommittén, ställde följande fråga:

Men vad gagnar vår klass och partiet bäst? Den lilla eliten av 100-procentigt klara kommunister, isolerade från massorna eller den stora kommunen, med mindre klara medlemmar men med goda förbindelser med arbetarklassen?

Han svarade som följer:

Vårt parti är inte, får inte vara något slags sällskap för inbördes beundran eller något slags heligt samfund, utan partiet är en kämpande arbetarorganisation, vars dörrar står öppna för alla övriga klasskamrater och för alla andra som vill ställa sina krafter till arbetarklassens förfogande. Det ideal som vi måste sträva efter när det gäller partiuppbyggnaden är inte den lilla eliten av 100-procentiga kommunister, utan den stora massorganisationen av medvetna kommunistiska kämpar.⁵⁶

Vid ett annat tillfälle anklagade även Öhman de som han kallade ”sektarister” (i stort sett alla de som inte höll med om masslinjen) för att inte vilja ta hänsyn till de minst utvecklade arbetarna.⁵⁷ När man vänder på detta resonemang, blir dess följder tydliga: ”sektaristerna” tar

⁵³ Hermansson, 1984, s. 74.

⁵⁴ Olsson, 1976 s. 188.

⁵⁵ Dimitrov, Georgi, ”För arbetarklassens enhet mot fascismen”, i *Enhetens och folkfrontens problem*, Stockholm: Arbetarkultur, 1971, s. 109.

⁵⁶ Öhman, Gunnar, citerad i Hirdman, 1974, s. 251.

⁵⁷ Hirdman, 1974, s. 251.

hänsyn till de mest medvetna arbetarna, men vill inte flytta fokus till massan av omedvetna arbetare. I motsats till detta ville Öhman, som talade å centralkommitténs vägnar, flytta fokus till de minst medvetna arbetarna.

Som en följd av detta beslutade kongresserna 1944 och 1946 att lätta på kraven som lagts på nya medlemmar, vilket gjorde det enklare att bli medlem.

Partiet fick alltså mer och mer karaktären av ett massparti istället för ett förtruppparti. Talande är också det resonemang som låg bakom antagandet av partiets grundsatser 1944, som Hilding Hagberg förklarade med att de ju var riktningsgivande för hundratusentals arbetare. I och med detta ställde han också relationen mellan partiet och arbetarna på huvudet: istället för att leda arbetarna följde partiet dem och det som av arbetarna betraktades som riktningsgivande blev även riktningsgivande för partiet.

Den logiska följden av den förändrade konfliktlinjen blir också en förändring av partiets direkta strävan. Inom ramen för den konfliktlinje partiet och världsrörelsen formulerade började de svenska kommunisterna diskutera demokratins utvidgande till ekonomin, som dels ett sätt att säkra en effektivare och mer demokratisk styrelse, vilket i sin tur skulle begränsa monopolkapitalets maktutövande i staten och på så sätt bana vägen för den fredliga övergången till socialismen. Det stora problemet är att demokratin diskuteras inom ramen för kapitalismen; det är den borgerliga demokratin som ska utvidgas och det är den borgerliga staten som ska ryckas loss från kapitalet.

Demokratins utvidgning till ekonomin eller begränsningen av kapitalets makt

I flera tal, pamfletter och artiklar kan man under den här perioden hitta formuleringar om att kommunisternas mål är demokratins utvidgning till ekonomin. Framför allt i broschyren *Ekonomiskt handlingsprogram*, skrivet av C.H. Hermansson, går det att hitta resonemang om detta, men även på andra ställen. Det stora problemet som här inställer sig är vilken sorts demokrati som faktiskt menas och vilken sorts ekonomi man avser.

Varken demokratin eller ekonomin existerar för sig själva, obundna av det klassamhälle de uppträder i. Demokratin finns inte i sig, utan är antingen borgerlig eller proletär. Detsamma gäller ekonomin: den är antingen kapitalistisk eller socialistisk. Problemet som uppstår i diskussionerna kring demokratins utvidgning som förs i SKP under den här perioden, är otydligheten kring detta. Är det den kapitalistiska demokratins utvidgning man avser, sett som en långsam process? Är utvidgningen i själva verket socialismen och revolutionen?

Hermansson formulerar det som att "[v]i föreslår en utvidgad och rationaliserad samhällskontroll som allmän linje för folkets inflytande över det ekonomiska livet" och slår fast partiets vilja att "utvidga det område som ligger under folkets kontroll och bestämmanderätt [...] till att omfatta även det demokratiska livet".⁵⁸

Formuleringarna är vaga, men det som kommer senare i broschyren gör det hela dock tydligare.

En sådan utvidgning av demokratin till att omfatta även det ekonomiska livet förutsätter att de hittillsvarande härskarnas, monopolkapitalisternas, maktställning begränsas och brytes. Det innebär att man lägger grundvalen för en övergång till socialism i vårt land.⁵⁹

⁵⁸ Hermansson, 1946, s. 7.

⁵⁹ Hermansson, 1946 s. 10.

I och med att grundvalen läggs för socialismen, menar alltså Hermansson inte att utvidgningen innebär socialism, utan att det är ett steg på vägen och en förutsättning för socialismen. Den demokratiska utvidgningen blir ett sätt att *inom ramen för kapitalismen* utmana och begränsa monopolens makt; att bryta deras inflytande över staten, eftersom "[d]enna utvidgning av demokratin [väsentligen bör] ske genom ökat samhälleligt inflytande över det ekonomiska livet, samtidigt som statsapparaten demokratiseras".⁶⁰

Just demokratiseringen av statsapparaten spelar, som vi redan sett och som vi kommer att se framöver, en viktig roll, där flera företrädare slår fast partiets linje i samma banor som Hermansson gjort i *Ekonomiskt handlingsprogram*.

I exempelvis studiematerialet *Vår väg till socialismen* skriver partiet att [f]ramträngande till verklig maktutövning i samhället för det kommunistiska partiet betyder att statsapparaten börjar undandragas bourgeoisiens dominerande inflytande.⁶¹

Den utökade demokratin hänger alltså samman med begränsningen av kapitalisternas makt. Allt detta tänker man sig ska genomföras som en gradvis process, som i sig inte innebär att övergången till socialismen är fullbordad, utan att grunden läggs för en fredlig övergång. Hilding Hagberg skriver i en kommentar kring *Efterkrigsprogrammet* att detta skulle vara fullt möjligt "genom att arbetarklassen utnyttjar varje position och skärper sin kamp *utan att därför spränga de parlamentariska formerna*".⁶² Nyckeln till den fredliga övergången såg man just i *Efterkrigsprogrammet* och i ett av sina tal i riksdagen slog Sven Linderot fast att

[p]rogrammet avser nämligen en sådan omvandling av de ekonomiska och politiska förhållandena i vårt land, att dess genomförande faktiskt skulle betyda, att vägar banas för en fredlig övergång från kapitalistisk hushållning till socialistisk.⁶³

I *Demokratiskt handlingsprogram* konkretiserar Linderot frågan ytterligare:

Full sysselsättning, effektivitet i näringslivet, demokrati, höjd levnadsstandard, statlig planläggning och ledning av produktion och konsumtion där så ur allmännyttans synpunkt erfordras för att åstadkomma önskade resultat – dessa riktlinjer öppnar vägarna för en fredlig övergång till socialismen.⁶⁴

På vilket sätt skulle då dessa åtgärder bereda vägen för den fredliga övergången? Jo, genom att den skulle kringskära och begränsa monopolkapitalets makt. I samma grad som det kommunistiska partiet flyttar fram sina positioner inom staten begränsas monopolkapitalets makt, och vice versa. I partiets studiematerial skriver man att

[f]ramträngande till verklig maktutövning i samhället för det kommunistiska partiet betyder att statsapparaten börjar undandragas bourgeoisiens dominerande inflytande och att vårt land kan hållas utanför de imperialistiska makternas försök till infiltrering.⁶⁵

Huvudfokus för kommunisternas blir då en erövring av positioner inom den borgerliga statsapparaten, för att på så sätt kunna genomdriva en effektivisering av ekonomin, en ökad statlig planläggning och andra reformer som skulle öppna vägen för den fredliga övergången. Kommunisternas inflytande skulle på så sätt bryta kapitalets makt över dess egen stat, vilket i sin tur innebär att staten inte betraktas som ett redskap bundet till den härskande klassen, utan att man betraktar den som fritt svävandes över klasserna: staten kan erövras av än den ena och än den andra klassen och användas på olika sätt. Staten blir ett redskap som kan användas likvärdigt av alla parter, allt beror på styrkeförhållandena.

⁶⁰ Hermansson, 1946, s. 17.

⁶¹ *Vår väg till socialismen*, 1946, s. 19.

⁶² *Samling kring efterkrigsprogrammet*, 1946, s. 23. Citatet från Hagbergs tal. Vår kursiv.

⁶³ *Samling kring efterkrigsprogrammet*, 1946, s. 4. Citatet från Linderots tal.

⁶⁴ Linderot, "Demokratiskt handlingsprogram", 1972, s. 270

⁶⁵ *Vår väg till socialismen*, 1946, s. 19.

Därför förs också kampen helt öppet inom ramen för den kapitalistiska demokratin och man tänker sig att arbetarklassen kan utöva sin makt med hjälp av de verktyg som kapitalismen ställt upp – trots att dessa ställts upp för den härskande klassens maktutövande. Just därför är det också viktigt att folkets förtroende för riksdagen och staten bibehålls, trots att kommunisterna inte själva kontrollerar staten. Sven Linderot beklagar sig därför över en ”bristande respekt för riksdagen bland massorna och benägenhet att betrakta riksdagen som osjälvständig och svag”.⁶⁶

Vi har sett att analysen av den kapitalistiska staten genomgått en viss förändring och vi ska nu titta lite närmare på hur kommunisterna vid den här tiden faktiskt såg på staten.

Staten: förändra eller krossa den?

Vid rikskonferensen 1943 menade Nils Holmberg att kampen för sovjeterna i Sverige var olämpligt – istället borde målet vara att ”erövra och ställa i arbetarklassens tjänst de gamla historiskt utvecklade, nationella organen för folkvälde: stads- och kommunalfullmäktige och riksdag”.⁶⁷ I praktiken förespråkade då Holmberg en uppgörelse med de lärdomar Marx, Lenin och miljoner revolutionärer dragit: kapitalisternas stat kan inte göras om till arbetarnas stat.

Efter Pariskommunen kunde Marx dra vissa lärdomar kring möjligheterna att överta den redan färdiga, alltså den borgerliga staten, och utnyttja den för egna syften:

Den centraliserade statsmakten med dess allestädes närvarande organ – stående armé, polis, byråkrati, prästerskap, rättsväsen, organ som är skapade efter en systematisk och hierarkisk arbetsfördelningsplan – härstammar från den absoluta monarkins tidevarv, där den tjänade det uppåtgående borgarsamhället som ett mäktigt vapen i dess strider mot feodalismen.⁶⁸

Just eftersom den kapitalistiska statsmakten skapats för bourgeoisien och är utformad för att möta dess behov kan arbetarklassen inte ”helt enkelt ta det färdiga statsmaskineriet i besittning och sätta det i rörelse för sina egna ändamål”.⁶⁹

Holmbergs och partiets omvärdering av möjligheterna att verka inom och använda sig av den kapitalistiska staten har sin grund i de materiella förhållanden vi tidigare diskuterade och är samtidigt den logiska följden av den nya analysen av staten.

I *Ekonomiskt handlingsprogram* konstaterar Hermansson att den svenska ekonomin är en ”statsmonopolistisk kapitalism, där monopolkapitalisterna har den dominerande makten och där statsapparaten ligger i bourgeoisiens händer”.⁷⁰ Som karaktärisering finns inte mycket att invända mot. Det är dock i partiets förhållningssätt som man avslöjar en helt annan syn än den som Marx gav uttryck för.

I samma handlingsprogram konstateras vidare att det är ”nödvändigt att överföra statsmakten i arbetarklassens händer, att säkra nyckelpositioner åt arbetarklassen och demokratisera statsapparaten”.⁷¹ Det var nödvändigt ”[a]tt åt arbetarrörelsen och det kommunistiska partiet erövra sådana positioner i statsapparaten att en verklig maktutövning i samhället för det kommunistiska partiet blir möjlig”.⁷²

⁶⁶ Linderot, ”Demokratiskt handlingsprogram”, 1972, s. 273.

⁶⁷ Holmberg, Nils, citerad i Lindkvist, 1982, s. 51.

⁶⁸ Marx, [Pariskommunen](#)

⁶⁹ Marx, [Pariskommunen](#)

⁷⁰ Hermansson, 1946, s. 5.

⁷¹ Hermansson, 1946, s. 6.

⁷² *Vår väg till socialismen*, 1946, s. 19.

Det här perspektivet avslöjar en rad saker. Viktigast av allt är att man slår fast att borgarklassens makt över statsapparaten är *tillfällig och kan brytas*, samtidigt som man kopplar samman maktutövandet med inflytandet över staten – ju mer inflytande, desto mer makt kan utövas. Här kan vi också se början av skiftet från utomparlamentariska aktioner till parlamentarisk politik.

I ett försök att förekomma kritik vänsterifrån lägger Hermansson till att det kommunistiska perspektivet inte kan jämföras med socialdemokratins. Medan socialdemokraterna officiellt bekänner sig till teorin om den gradvisa och långsamma evolutionen mot socialismen, vilket innebär en passivitet från arbetarklassens sida, förutsätter kommunisternas stärkande i statsapparaten en ökning i arbetarklassens aktivitet.⁷³ Det är talande att arbetarklassens aktivitet inte innebär en *maktutövning i sig*, utan att den blir ett medel för ett mål: maktutövningen i den kapitalistiska staten.

Hagberg menade i sitt tal på kongressen 1944 att det inte var nog med en politisk majoritet för att statsmakten skulle hamna i arbetarklassens händer. För att det skulle hända måste alla avgörande statsorgan övergå i arbetarklassens händer. Genom besittning av dessa maktorgan och med lagstiftning och rättsväsende inriktade mot den tidigare kapitalistiska produktionsordningen kunde samhällets besittningstagande av produktionsmedlen tryggas.⁷⁴

Det var inte bara Hagberg och Linderot som uttryckte sig på det här sättet, utan även Nils Holmberg, som tidigare citerat när han uttalade sig om att kampen för sovjeterna i Sverige var olämpligt. Istället ville han ställa de gamla, borgerliga maktorganen i arbetarklassens tjänst. Till det här tillade han att ”vi måste förändra dem, ge dem ett annat innehåll och andra befogenheter”.⁷⁵

Tanken att den borgerliga staten inte var ett fast redskap hos borgerligheten var starkt förankrat inom partiet och det sågs som möjligt för kommunisterna att använda dess makt för att etablera socialismen.

Sett i kontexten demokrati-reaktion var det huvudsakliga hindret för demokratiseringen av statsapparaten de reaktionära partierna och kontrollen över polisen, militären, domstolarna och fängelserna.⁷⁶ Tack vare denna kontroll kunde de bromsa tempot i det parlamentariska reformarbetet på ett ofta nog löjväckande sätt, vilket i sin tur medför bristande respekt för riksdagen bland massorna och benägenhet att betrakta riksdagen som osjälvständig och svag.⁷⁷

Den nya synen på den borgerliga staten leder nödvändigtvis också till en annan inställning till den. Tidigare, under Kominterns era, uppmanade partiprogrammet uttryckligen till krossandet av den borgerliga staten; Linderot själv såg de parlamentariska församlingarna som främst arenor för agitation. Nu arbetade istället kommunisterna för att återställa arbetarnas förtroende i det borgerliga parlamentet, vilket var en skarp sväng från deras tidigare syn på de parlamentariska institutionerna under kapitalismen.

Slutsatser

Med den här texten har vi försökt analysera Sveriges Kommunistiska Partis utveckling under och efter andra världskriget och vi har också kort utvärderat socialdemokratins roll kritiskt. Vad vi kommit fram till är detta:

⁷³ Hermansson, C.H., citerad i J. Hermansson, 1984 s. 69.

⁷⁴ Holmberg, 1982 s. 39.

⁷⁵ Holmberg, Nils, citerad i Lindkvist, 1982, s. 51

⁷⁶ Olsson, 1976, s. 189.

⁷⁷ Linderot, ”Demokratiskt handlingsprogram”, 1972, s. 273

Det kommunistiska partiets program och ideologi måste förbli revolutionärt, oavsett om situationen är revolutionär eller inte. Den feltolkningen som ledningen för SKP gjorde, att icke-revolutionära tider inte behövde ett revolutionärt program fick allvarliga konsekvenser för den kommunistiska rörelsen och påverkar den än idag. Kommunisternas mål måste förbli revolutionen, i både revolutionära och icke-revolutionära tider. Även om tyngden hos den reellt existerade socialismen verkade överväldigande 1945 och gav upphov till en optimism som öppnade dörren för den fredliga vägen till socialismen, vet vi nu att en sådan möjlighet inte existerar – den fredliga vägen till socialismen var och är en anpassning till kapitalismen.

Den fredliga vägen till socialismen kan inte bara ses som en strävan att minimera våldet som kapitalismens slut kommer att innebära. Att den fredliga vägen sågs som framkomlig bygger på ett antal antaganden och faktorer. Det våld som av kapitalismen riktats mot den kommunistiska rörelsen i Sverige i kombination med den optimism som existerade i och med socialismens framsteg efter andra världskriget, banade väg för illusionen om den fredliga övergången till socialismen. Detta gav i sin tur upphov till ett antal förändringar i synen på kapitalismen och dess stat. Det innebar en försonande inställning till kapitalets stat, som från att ha varit ett redskap för kapitalismen blev ett redskap för arbetarnas frigörelse. Det innebar också ett närmande till den socialdemokratiska rörelsen och ett närmande till den reformistiska ideologin, där det socialdemokratiska partiet blev en allierad i kampen för socialismen och där det gradvisa undanträngandet av kapitalismen blev allmänt accepterat. Den fredliga vägen är inte bara en önskan om mindre våld, utan innebär också en förändrad ideologisk grundsyn. Det betyder dock inte att vi önskar våld, utan om att vi i medvetande om att kapitalisterna inte lämnar ifrån sig sin makt utan att bjuda så hårt motstånd den är kapabel att bjuda, vet att kampen kommer bli hård och våldsamt.

Grundläggande förändringar sker inte i stora språng, utan genom små steg, som var för sig framstår som harmlös. Det hade varit omöjligt för 1945 års SKP att förvandlas till 60-talets Vänsterpartiet i ett steg – det hade varit en för stor förändring att genomgå på en gång, utan partiets förvandling måste ses som en process, där förändringen skedde i små steg, där varje nytt steg producerade en ny ideologisk och politisk nivå, som i sin tur tillät ytterligare steg att tas. Övergivandet av *proletariatets diktatur* ger oss ett tydligt exempel. När SKP utelämnade begreppet 1943 ersattes det inte omedelbart av något konkret, utan togs helt enkelt bort, vilket i sin tur öppnade upp för olika tolkningsmöjligheter vad gäller övergången till socialismen. Det här öppnade i slutändan upp för den fredliga vägen. Ett steg leder till ett annat – det är viktigt att aldrig ta det första steget.

Den grundläggande konfliktlinjen måste alltid vara den mellan arbete och kapital.

Tendensen att överge den grundläggande konfliktlinjen inom kapitalismen till förmån för olika politiska uttryck och motsättningar skyler över den grundläggande ekonomiska verkligheten och avhänder det kommunistiska partiet möjligheterna som en vetenskaplig analys ger. Kampen mot de olika politiska uttryck som kapitalismen ger uttryck för tvingar kontinuerligt in kommunisterna i ett resonemang som bygger på ”det minst onda” och lockar kommunisterna att ta ställning i redan på förhand uppgjorda alternativ som presenteras. Det försvårar formuleringen av egna alternativ. Den här tendensen är dessvärre fortfarande dominerande inom den svenska vänstern, där de tillfälliga kamperna tillåts överskugga den grundläggande kampen för socialismen. Vissa menar att kampen mot högern är viktigast och frikänner då den kapitalistiska vänstern; andra menar att nyliberalismen är det stora hotet och skapar då illusioner om vad en mer reglerad kapitalism har att erbjuda folket. För att kunna föra en revolutionär politik är det nödvändigt att hålla fast vid den vetenskapliga analysen av den ekonomiska verkligheten.

Det är inte möjligt att förändra den borgerliga statens klasskaraktär; trots att den kan avtvingas eftergifter förblir den sammanbunden med borgerligheten. Kampen för att förändra

staten inifrån och att vinna en viss mängd makt flyttade fokus från byggandet av arbetarnas makt genom arbetarnas egna organisationer till stärkandet av partiets parlamentariska positioner. Vi har visat den materiella grunden för den här uppfattningen, men vi vill vara extra tydliga: den borgerliga staten kan inte förändras eller användas i den socialistiska uppbyggnaden – det förblir kommunisternas uppgift att bryta massornas förtroende för staten och avslöja dess klasskaraktär. Det betyder att vi inte får låta oss luras av det faktum att den borgerliga staten har försett arbetarklassen och andra utsugna skikt med ett visst mått av välfärd. Tillhandahållandet av välfärden var en biprodukt av de svenska monopolens behov vid en given tidpunkt, samtidigt som en militant arbetarklass drev igenom andra aspekter av välfärden som inte nödvändigtvis låg i linje med monopolens behov av ökad produktivitet. Välfärdens huvudsakliga uppgift ur monopolens perspektiv var att effektivisera arbetskraftens reproduktion, vilket gav de expansiva svenska monopolen en stabil materiell grund att stå på. Byggandet av allmänna bostäder, för att ta ett exempel, tillät byggföretagen att expandera kraftfullt, vilket la grunden för deras expansion i resten av världen.

Enhets- och folkfronterna la grunden för försonande attityder gentemot socialdemokratin. När Komintern 1935 beslutade om planerna för enhets- och folkfronterna och för enhetspartiet innebar det en förändring i attityden gentemot socialdemokratin och man öppnade upp för ytterligare framtida förändringar. Den nya synen utvecklades av de svenska kommunisterna och ledde dem i slutändan att göra anpassningar i förhållande till socialdemokraterna, vilket betydde ett avlägsnande av grundläggande aspekter av marxism-leninismen till förmån för ett reformistiskt synsätt, präglad av långsam evolution. Arbetarklassen reducerades till ett medel för ett mål: med hjälp av arbetarklassens aktivitet kunde kommunisternas maktutövande i staten bli starkare.

Socialdemokratin förblir en fiende till arbetarklassen i kampen för socialismen. Som tidigare nämnts öppnade enhets- och folkfronterna dörren för en försonande attityd gentemot socialdemokratin, där de i slutändan blev allierade i kampen för socialism. Den synen på socialdemokratin är en grundläggande del i teorin om den fredliga övergången till socialism och bortser från det faktum att socialdemokratin roll och funktion är att hålla kvar arbetarna inom kapitalismens ramverk och att kanalisera deras missnöje och ilska på ett sådant sätt att systemet i sig inte hotas. Det är inget sammanträffande att socialdemokraterna släppte lös de mest rasande attackerna mot kommunisterna och tillsammans tillbringade decennier med att tillsammans med SÄPO övervaka kommunisterna. Kommunisternas uppgift i förhållande till socialdemokratin är att bryta deras inflytande över arbetarklassen och att avslöja deras roll i att upprätthålla det kapitalistiska systemet.

Litteratur

Artiklar, tal och pamfletter (dokument)

[Här har införts länkar till de texter som finns på marxistarkivet]

Dimitrov, Georgi, *Enhets och folkfrontens problem*, Stockholm: Arbetarkultur, 1971.

-”Fascismens offensiv och Kommunistiska Internationalens uppgifter i kampen för arbetarklassens enhet mot fascismen”, s. 7-93

-”För arbetarklassens enhet mot fascismen”, s. 93-115

[Båda texterna finns på marxistarkivet, se [Tal vid Kominterns 7:e kongress 1935](#)]

Hermansson, C.H., *Ekonomiskt handlingsprogram*, Stockholm: Arbetarkultur, 1946.

- [Kommunisternas nya program. Programkommissionens förslag](#). Stockholm: Arbetarkultur, 1944.

Linderot, Sven, *Masslinjen*, Stockholm: Arbetarkultur, 1972.

-”Ny kurs”, s. 216-235 [Ingår i samlingen [Sven Linderot efter 2:a världskriget 1946-55.](#)]

-”Kommunisternas dagsprogram”, s. 235-257 [Ingår i samlingen [Sven Linderot och 2:a världskriget 1941-45](#)]

-”Demokratiskt handlingsprogram”, s. 263-286 [Ingår i [Sven Linderot efter 2:a världskriget 1946-55.](#)]

-”Strategi och taktik”, s. 315-332 [Ingår i [Sven Linderot och 2:a världskriget 1941-45](#)]

Linderot, Sven/Hagberg, Hilding, [Samling kring efterkrigsprogrammet](#), Stockholm: Arbetarkultur, 1946.

Persson, Set, [Vad läget kräver av Sveriges arbetare](#), Stockholm: Arbetarkultur, 1945.

- [Med kommunisterna mot samlingsregeringen](#), Stockholm: Arbetarkultur, 1944.

-*Vår väg till socialismen*, Stockholm: Sveriges Kommunistiska Parti, Propagandaavdelningen, - 1946.

- *Vårt program*, Stockholm: Arbetarkultur, 1944.

Öhman, Gunnar, ”Valets politiska betydelse”, i *Vår tid*, nr 8 (1946).

-”Brådskande ärenden”, i *Vår tid*, nr 6 (1946).

Historiska arbeten

Hermansson, Jörgen, *Kommunism på svenska?*, Uppsala: Uppsala universitet, 1984.

Hirdman, Yvonne, *Sveriges Kommunistiska Parti 1939-1945*, Stockholm: Allmänna Förlaget, 1974. [I 2 delar på marxistarkivet: [Sveriges Kommunistiska Parti och 2:a världskrigets första år](#) och [Sveriges Kommunistiska Parti och 2:a världskriget 1941-45](#)]

Francke, Per, ”Då kommunisterna gjordes fredlösa”, i *Arbetarhistoria* nr 24-25 (1982-83).

Holmberg, Håkan, *Folkmakt, folkfront, folkdemokrati*, Uppsala: Uppsala universitet, 1982.

Lindkvist, Kent, *Program och parti*, Lund: Arkiv, 1982.

Olsson, Tom, ”SKP:s politiska utveckling 1943-1950”, i *Från SKP till VPK*, Lund: Zenit/Bo Cavefors Bokförlag, 1976. [[Zenit om SKP/VPK](#)]

Sparring, Åke, [Från Höglund till Hermansson](#), Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 1967.

Efterskrift med lästips

Skriften ”Kommunistiska rörelsen i Sverige ...” behandlar huvudsakligen två saker, dels en ganska summarisk allmän historik, dels en kritisk granskning av den programmatiska utvecklingen (avsnittet ”Enhetsfront och proletärt enhetsparti” och framåt). Här ska vi främst säga några ord om historieskrivningen, som givetvis är utomordentligt viktig om man vill förstå utvecklingen av inte bara av den svenska kommunistiska rörelsen, utan den kommunistiska rörelsen överhuvudtaget.

Historien

Generellt kan sägas att skriftens historieskrivning är svag och undviker en mängd problem. Inte heller berör skriften utvecklingen från 1950-talet annat med ett par rader.

En stor brist är att inget sägs om stalinismen och utvecklingen i Sovjet/Östeuropa och de ideologiska, organisatoriska, politiska och andra konsekvenser som detta fick för den internationella kommunistiska rörelsen. För när det gäller den Moskva-orienterade

kommunismen, som SKP är ett barn av, så är givetvis det som skedde i Sovjetunionen och i Östeuropa av central vikt.

En grundlig studie av den sovjetiska kommunismen bör egentligen ta sin utgångspunkt i Oktoberrevolutionens seger 1917, och hur revolutionen sedan utvecklades. Men eftersom skriften tar sin utgångspunkt i Andra världskriget, och huvudsakligen också behandlar den perioden och en kort tid efteråt, så utgår vi från samma tidsperiod.

Andra världskriget och den antikoloniala revolutionen omstöpte på en mängd sätt världskartan. Och för Sovjetunionens och den världskommunistiska rörelsens del skedde en mängd viktiga saker, varav de flesta inte nämns i SKP-historiken:

Molotov-Ribbentrop-pakten (hösten 1939), upplösningen av Komintern (1943), Östeuropas inlemmande i Sovjetblocket efter kriget, Kalla kriget (från 1947), brytningen med Jugoslavien (1948), den kinesiska revolutionens seger (1949), Koreakrigets utbrott (1950), Stalins död (1953), Chrusjtjovs ”avstalinisering”, Ungern-upproret (1956), sino-sovjetiska konflikten (1960 och framåt)⁷⁸, invasionen av Tjeckoslovakien (1968) och den politiska och ekonomiska stagnation som drabbade hela Östeuropa under 1970- och 1980-talen och som slutade med att Sovjet och hela Östblocket bröt samman och kapitalismen återupprättades.

I stort sett sägs således ingenting om detta, trots att den kommunistiska rörelsen till sin natur är internationell och att det svenska kommunistpartiets utveckling (liksom övriga kommunistpartiers) på en mängd olika sätt hänger samman med och inte kan förstås om man inte tar hänsyn till den internationella utvecklingen.

Här följer lästips för den som vill tränga in i dessa problem. Vi börjar med att nämna ett par texter som rör SKP/VPK/V:s och den världskommunistiska rörelsens historia mer allmänt. Sedan tar vi upp speciella tidsperioder.

Allmänt

SKP/VPK/V:

[Zenit om SKP/VPK – en artikelsamling](#), här ingår artikeln av Tom Olsson som citeras ovan Per Meurling: [Kommunismen i Sverige](#) – Efter sin brytning med SKP 1949 gjorde Meurling en svidande vidräkning med sitt tidigare parti.

Anders Hagström: [Från SKP till Vänsterpartiet](#), Vänsterpartiets historia 1929-1990.

Werner Schmidts bok *Antikommunism och kommunism under det korta nittionhundratalet* (2002) behandlar den internationella kommunistiska rörelsen och i synnerhet det svenska partiet under hela 1900-talet. Det är en mycket väldokumenterad redogörelse. Utvecklingen under andra världskriget och tiden därefter – som SKP-skriften koncentrerar sig på – avhandlas i bokens kapitel 6, som i sin helhet finns på marxistarkivet, se [Kommunistpartiets korta vår](#).

Det kan även vara intressant att ta en titt på en historik som kommer från VPK/V-håll (och som skrevs efter APK-utbrytningen 1977): [I kamp för socialismen](#) av Nils J Berg (Arbetarkultur 1982). Den kommer in på åtskilliga frågeställningar som förbigås med tystnad i SKP-skriften, även om det finns en hel del kritiskt att säga om *hur* man gör det.

[Lik i garderoben?](#) En ”vitbok” om SKP/VPKs internationella förbindelser publicerad 1996

Komintern:

⁷⁸ Se [Sino-sovjetiska konflikten](#) på marxistarkivet, där det finns ganska omfattande dokumentation (från kinesiskt, sovjetiskt och andra håll) m m.

Fernando Claudín: [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 1](#) (åren 1918-43) och [band 2](#) (1943-56)

Den franska marxistiske historikern Pierre Broué har skrivit en grundlig bok om Kominterns historia. Utdrag ur denna finns på marxistarkivet, se [Broué-arbeten](#) (slutet av listan – 1997).

Världskriget 1939-41 – Molotov-Ribbentrop-pakten

Dessa år förbigås i stort sett helt i SKP-skriften. Den lägger stor vikt vid den hets och förföljelse som SKP fick utstå under världskriget, t ex under finska vinterkriget, men förtiger bakgrunden, som var icke-angreppspakten som slöts mellan Berlin och Moskva i augusti 1939 och som ledde till att Sovjet ockuperade östra Polen och de baltiska staterna, samt attackerade Finland (i slutet av 1939). Under samma period ockuperade Nazi-tyskland västra Polen och våra nordiska grannar Danmark och Norge.

Uppenbarligen anser SKP-skriftens författare att det är svårt att försvara den politik som Komintern och SKP förde under denna period (när icke-angreppspakten fortfarande höll). Man föredrar att förbigå det med tystnad (t ex de pinsamma tidningsrapporterna om det ockuperade Oslo som förekom i SKP:s press).

SKP:

Yvonne Hirdman: [Sveriges Kommunistiska Parti och 2:a världskrigets första år](#). SKP-skriften använder sig flitigt av den andra delen av Hirdmans bok, som handlar om åren 1941-45, men denna första del, som handlar om perioden fram tills det tyska angreppet på Sovjet, den ignorerar man helt och hållet. Ta en titt på denna del, så förstår du säkert varför.

[Kommunisterna och Andra världskriget 1939-40](#). Artiklar, tal och dokument publicerade av SKP, främst från dagstidningen *Ny Dag*.

Komintern:

Roger Moorhouse: [Brittiska kommunistpartiet och Molotov-Ribbentrop-pakten](#)

Pierre Broué: [Kommunistiska Internationalen och Andra världskriget](#)

Världskriget 1941-45 – Allierade mot Nazityskland

Efter det tyska anfallet på Sovjet (juni 1941) förändrades SKP:s läge radikalt – förföljelseerna upphörde och Sovjetunionens militära framgångar bidrog starkt till att SKP kunde lämna skamvrån och ta plats i det politiska livet. Om detta sägs ingenting i SKP-skriften, utan det framstår som om förföljelseerna bara fortsatte.

En viktig händelse under denna period var upplösningen av Kommunistiska Internationalen (1943) – den föranledde bl a att SKP behövde utarbeta ett eget program.

SKP:

Yvonne Hirdman: [Sveriges Kommunistiska Parti och 2:a världskriget 1941-45](#)

Werner Schmidt: [Kommunistpartiets korta vår](#) (utdrag ur boken *Antikommunism och kommunism under det korta nittionhundratalet*)

[Sven Linderot och 2:a världskriget 1941-45 – en artikelsamling](#). Artiklar och tal

Knut Bäckström: [Svenska arbetarrörelsens programdiskussion](#) (1943)

Set Persson: [Med kommunisterna mot samlingsregeringen](#) (1944)

Kominterns upplösning:

Pierre Broué: [Dödsbudet. Upplösningen av Komintern](#)

Fernando Claudín: [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 1](#). Kapitel 1, ”Upplösningen”.

[Upplösningen av Komintern ur Moskvas och de svenska kommunisternas synvinkel](#) (dokument)

Åren efter Andra världskriget (1945-52)

Den smekmånadsperiod som de kommunistiska partierna upplevde omedelbart efter världskriget tog abrupt slut när Kalla kriget tog fart (1948). Viktiga internationella händelser under denna period var ”Pragkuppen” 1948, Moskvas brytning med Jugoslavien 1948, Berlinblockaden 1948-9, skådeprocesserna i Östeuropa 1949-52, och utbrottet av Koreakriget (1950).

Det var efter Kalla kriget börjat (1948) som Tage Erlander förklarade att ”arbetsplatserna är slagfält mot kommunisterna”. I SKP-skriften får man ett intryck av att SKP var förföljda i stort sett hela tiden, vilket således är felaktigt. Givetvis fanns motsättningar mellan socialdemokraterna och SKP även innan dess (t ex under Metallstrejken 1945), men dessa motsättningar hade en helt annan karaktär än de skulle få under Kalla kriget.

Åren från 1948 och fram till mitten av 1960-talet blev mycket besvärliga för SKP och det var först sedan CH Hermansson blivit ordförande (1964) som man lyckades få stopp på kräftgången och åter kunde växa.

I [Kommunistpartiets korta vår](#) (av Werner Schmidt) redogörs utförligt för programdebatten inför 1944 års partikongress, Kalla krigets konsekvenser för SKP m m.

C Berggren och S Sunesson: [Om Efterkrigsprogrammet: Skördetiden som försvann](#).

[Arbetarrörelsens efterkrigsprogram](#) (1946).

Sven Linderot och Hilding Hagberg: [Samling kring efterkrigsprogrammet](#) (1946)

Tiden efter Stalins död och Chrusjtjov-epoken (1953-1964)

Tiden omedelbart efter Stalins död och den följande Chrusjtjov-epoken medförde viss internationell avspänning, vilket gjorde det möjligt för kommunistpartierna att återhämta sig något, även om man råkade ut för svåra bakslag (t ex i samband med Ungern-revolten). Man försökte också modernisera sig, vilket dock inte enkel att genomföra i praktiken – krafter som ville ha så få förändringar som möjligt fanns i alla kommunistpartier, inklusive det svenska. Men förändringens vind gick inte att stoppa. För SKP:s del gick debattens vågor gick höga inför 20:e partikongressen 1964, som medförde att den gamla partiledningen (med Hilding Hagberg i spetsen) fick lämna plats för en ny generation, där CH Hermansson kom att spela en mycket stor roll.

Den Moskva-dominerade världskommunistiska rörelsen genomgick sin första splittring redan 1948 (när Jugoslavien utstöttes ur ”gemenskapen”), men i början av 1960-talet fick motsättningarna helt andra proportioner i och med den sino-sovjetiska konflikten.

[Sveriges väg till socialismen](#) (partiprogram antaget 1953)

[Svenska kommunisterna och ”Lenins testamente”](#) (ur *Ny Dag* 1956)

[Debatt i svenska kommunistpartiet \(SKP\) 1962-63 – artikelsamling](#) (ur *Ny Dag*)

[Sino-sovjetiska konflikten](#) (dokument och artiklar)

SKP/VPK – 1965-1977

Under C H Hermansson började SKP/VPK föra en mer självständig politik gentemot Moskva.

Werner Schmidt: [C-H Hermansson - En politisk biografi](#)

[Utanför systemet, vänstern i Sverige 1968-78](#) (innehåller 2 artiklar om VPK)

C H Hermansson: [Vänsterns väg](#). Klassisk debattbok från 1965

Hilding Hagberg m fl: [Om Tjeckoslovakien i ”Marx-Lenins anda”](#) (de Moskvavänliga VPK:arna attackerar de som kritiserat invasionen)

Göran Therborn: [VPK-kongressen \(1969\): Modernisterna vid skiljevägen](#)
[Intervju med CH Hermansson](#) (1977)

VPK/V – 1977 till idag

[Om APK-utbrytningen](#), två artiklar ur VPK:s teoretiska tidskrift *Socialistisk debatt*. (1977)

[Tidskriften Fjärde Internationalen om Vänsterpartiet Kommunisterna \(VPK\)](#). (1976-1994)

[Vänsterpartiet 100 år - en artikelsamling](#) (2017)

Den programmatiska utvecklingen

Större delen av SKP-skriften handlar om SKP/VPK:s ideologiska och programmatiska utveckling. Det är uppenbart att man anser att här är den svaga punkten i det gamla kommunistpartiet, och att det är enhetsfrontspolitiken och synen på socialdemokratin som är problemets kärna. Man ser alltså urartningen som ett resultat av ideologiska brister. Men man försöker inte ens att utreda rötterna till dessa ideologiska och programmatiska brister, som SKP/VPK inte var ensamma om, utan i stort sett alla Moskvaorienterade partier gick samma väg. Att utgå från SKP:s ideologi i stället för den till Sovjetunionen knutna internationella strömning som SKP/VPK var en del av är att vända upp-och-ned på hela problematiken. Det är ett icke-marxistiskt, icke-materialistiskt sätt att se på verkligheten.

Det går helt enkelt inte att förstå partiets utveckling om man inte tar sin utgångspunkt i den internationella kommunistiska rörelsens urartning, och då kan man inte bara studera SKP/VPK, utan man måste inse att roten till det onda är *stalinismen*, som uppstod i det efterrevolutionära Sovjetunionen, och som kom att dominera den kommunistiska världsrörelsen redan på 1920-talet. Stalinismen medförde att marxismen dogmatiserades och blev till ett trossystem i stället för en levande teori för att analysera verkligheten. Detta resulterade i en programmatisk och ideologisk urartning som drabbade hela den kommunistiska världsrörelsen.⁷⁹

Att SKP-broschyren inte har något att säga om den saken visar att man inte ens ställt sig frågan om vad som är problemets kärna. Följden blir att man bara rör sig på ytan. När man t ex i slutsatserna slår fast att SKP:s försonliga inställning till socialdemokratin var ett grundfel och att ”enhets- och folkfronterna la grunden” till denna försonliga attityd, då ger man prov på att man inte förstått något om revolutionär strategi och taktik, utan har hamnat i en steril sekteristisk position som, om man fortsätter längs den vägen, kommer att permanenta SKP som liten propagandistisk sekt.

Att göra en oförsonlig inställning till socialdemokratin till en central fråga är ett ofruktbart sidospår – det avgörande är i stället den politiska strategin och taktiken, dvs politiken och programmet.⁸⁰ Givetvis spelar synen på socialdemokratin och taktiken gentemot densamma en viktig roll, men om man tror att upprätthållandet av en oförsonlig attityd är en springande

⁷⁹ 1928 kritiserade Trotskij det förslag till program för den Kommunistiska internationalen som förelades (och antogs av) Komintern-kongressen detta år. Se: [Tredje internationalen efter Lenin](#).

⁸⁰ SKP-skriftens kritik verkar vara inspirerad av CK-ledamoten Set Persson – även denne lade tyngdpunkten på kritiken av socialdemokratin, men fö var han oförmögen att formulera en alternativ politik. Som Sune Sunesson helt riktigt skrev i en artikel om Efterkrigsprogrammet i tidskriften *Kommunist* (1978): ”Om Set Persson hade fått sköta politiken ensam hade det sannolikt gått betydligt sämre för SKP. Sets linje innebar ständiga avgränsningar mot socialdemokraterna, men inga verkliga kampalternativ. Aktionerna var för kamrat Set ett medel att avslöja ”sossereformisterna” (Kominterns gamla linje sedan 1928), men inte ett medel att stärka arbetarklassen som självständig kraft.” (Se artikelsamlingen: [Om Efterkrigsprogrammet: Skördetiden som försvann](#)). Se även följande not.

punkt, då kommer man aldrig att kunna utforma en politik som har förutsättningar att lyckas.⁸¹

Det är uppenbart att skriftens författare inte förstår hur klassmedvetande utvecklas. Den kommunistiska propagandan kan enbart påverka relativt små grupper ("avancerade arbetare"), men för att en revolution ska bli möjlig, så måste man vinna *majoriteten* av arbetarna och åtskilliga andra skikt utanför arbetarklassen. Och det är mycket viktigt att förstå, att de stora massorna påverkas i liten utsträckning av propaganda och marxistisk teori, utan för breda skikt (detta gäller även arbetarklassen) är det praktiska erfarenheter av kamp som är avgörande.

Detta är något som Lenin betonade, t ex i sin berömda skrift "Radikalismen – kommunismens barnsjukdom" (1920). Där skriver han bl a (i polemik mot brittiska vänsterister): "utan en åsiktsändring bland majoriteten av arbetarklassen är en revolution omöjlig, och *denna ändring skapas genom massornas politiska erfarenhet, aldrig endast genom propaganda.*" [MF:s kursiv.]

Det är här *enhetsfronttaktiken* kommer in i bilden (den handlar om att sätta massorna i rörelse), liksom vilka krav, paroller osv som kan komma till användning i en strategi ("övergångsstrategi") som strävar till att utveckla kampen med sikte på att vinna massorna för en revolutionär väg. Dessa insikter hade Lenin och bolsjevikerna, men de förpassades till glömskan under stalinismen.⁸²

Ett exempel på hur broschyren hamnar fel är när den kritiserar SKP:s CK-medlem Gunnar Öhman för att denne kallat alla som inte höll med om "masslinjen" för "sektister" – med detta syftade han på de som fokuserade enbart på "de mest medvetna arbetarna" och inte ville "ta hänsyn till de minst utvecklade arbetarna".

Här ställer broschyren således upp en motsättning mellan att föra en masslinje och att vinna och organisera "de mest medvetna arbetarna" – den menar att det är just dessa som man bör sikta in sig på. Tankefelet består i att det inte handlar om antingen-eller, utan om *både och*. Målsättningen måste vara att vinna *massorna* för kampen samtidigt som de avancerade arbetarna vinnas för att föra en politik som är inriktad på detta. Detta är grunden i all revolutionär strategi. Den revolutionära taktiken består i att utforma en politik (krav, paroller, aktioner osv) som har den strategiska inriktningen ständigt i åtanke och som är utformad för att förverkliga densamma. Utan en sådan tvåhövdad politik som tar sin utgångspunkt i en genomtänkt strategisk målsättning kommer man ingen vart.

När det gäller synen på partiet är det vanligt att hänvisa till Lenins skrift *Vad bör göras?* från 1902. Men tyvärr har den länge missförstått och missbrukats. Detta gäller i synnerhet frågan om hur arbetare uppnår socialistiskt klassmedvetande och partiets roll i detta. Lenins partiteori och syn på utvecklingen av klassmedvetande, utreds närmare i följande texter:

⁸¹ Under åren 1928-34 utnämnde Komintern "socialfascismen" som huvudfiende – resultatet blev att man underlättade för nazismens seger. Borde man inte ta en närmare titt på denna katastrof och hur man hade kunnat undvika den i stället för att hamna i en liknande position?

I detta sammanhang kan det vara lärorikt att ta en titt på artikelsamlingen [Debatt: Kampen mot nazismen i Tyskland](#), som återger ett meningsutbyte som fördes om Kominterns politik i det maoistiska SKP under 1975. Där försöker en av KFml/SKP:s grundare, Bo Gustafsson, kritiskt granska Kominterns politik som ledde till det katastrofala historiska nederlaget i Tyskland. Men han får inte mycket medhåll – hans debattmotståndare försvarar den förda politiken, dvs är fast i stalinistiskt tänkande. Den som vill tränga in djupare i ämnet rekommenderas därför att ta del av de lästips som ges i Inledningen till samlingen och som analyserar och diskuterar och analyserar lärdomarna utifrån andra utgångspunkter.

⁸² Se John Riddell, [Enhetsfrontpolitikens ursprung](#) och [Komintern som en skola i revolutionär strategi](#), samt följande dokument från det tidiga Komintern: [Den proletära enhetsfronten](#) (1921-22), [Debatt om enhetstaktiken](#) (1922), [Debatt om "arbetarregering"](#) (1922).

[Kfml\(r\), Lenin och "Vad bör göras?"](#) av Martin Fahlgren.

[Mytbildningen kring Lenins "partiuppfattning" eller vad de gjorde med "Vad bör göras?"](#) av Hal Draper.

[Klassmedvetenhet och det leninistiska partiet](#) av Ernest Mandel